

Jaargang 11 Juni 2003 Nummer 4

Facta

MARKTDAG SOCIOLOGIE 2003

ANDRIES HOOGERWERF: TOLERANTIE IS KWETSBAAR

PORTRETten: VEERLE VAN ASSCHE & BARBARA VAN MIERLO

- 2 Feiten
- 4 Overpeinzingen van een scharrelnuticoloog: Interview met Andries Hoogerwerf - Martijn Wit
- 8 Column: Master of the Universe - Willem Trommel
- 9 In Memoriam Cor Kruijt - Henk ter Heide en Jan den Draak

10

Studenten ontleden VN-vredesmissies

Renske Heemskerk en Evelien Weller schreven een opmerkelijke scriptie over het succes en falen van VN-vredesmissies. Ze reisden de halve wereld rond om kernfiguren en onderzoekers te interviewen en spraken ook met experts ter plaatse. Voor hun scriptie ontvingen ze een prijs van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken.

Intolerantie en verdraagzaamheid

De moord op Fortuyn was een daad van extreme politieke intolerantie. Maar de reacties daarop logen er ook niet om, stelt Andries Hoogerwerf. Martijn Wit sprak met hem naar aanleiding van zijn laatste boek 'Intolerantie en Verdraagzaamheid in 21 Eeuwen'. Daarin geeft Hoogerwerf een overzicht van het Europese denken over verdraagzaamheid en intolerantie sinds het begin van onze jaartelling. 'Tolerantie is kwetsbaar.'

4

- 10 Mission Impossible? Studenten ontleden vredesmissies - Renske Heemskerk en Evelien Weller
- 14 Portret: Van opvoeding tot conformiteit naar opvoeding tot zelfreflexiviteit - Veerle Van Assche

11e jaargang, nr. 4, juni 2003

Facta - sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar.
Website: <http://www.siswo.uva.nl>

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663 / 45, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl
Hoofredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms
Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Marlies Eijnsink, Jos de Haan, Eddy van Hijum, Giseline Kuipers, Femke Molenaar (eindredactie), Sara Rubbens, Martijn Wit, Kurt De Wit

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Wil Pansters, Dick Pels, Willem Trommel, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden, Rotterdam; Carla Schoo, Amsterdam

Tekening

Tjeerd Royaards

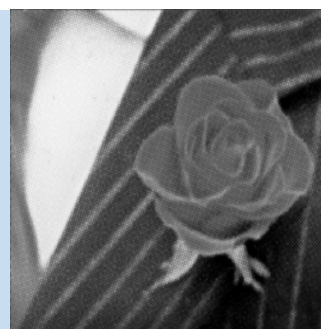
Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Colofon

Van der Zwan en het populisme

Een jaar na de Pim Fortuyn-hype schreef Arie van der Zwan een boek over 'de uitdaging van het populisme'. Na een stortvloed van krantenartikelen en soundbytes eindelijk een gedegen analyse? Discussies over mondialisering, migratie en integratie komen voorbij. Ook schrikt de auteur niet terug voor stevige kritiek op zijn 'eigen' PvdA. Dat belooft wat, denkt de lezer dan.

- 16 De Marktdag Sociologie 2003 / Prijs Vereniging voor Sociologie - Ignace Glorieux
- 20 Een Glorieuze Ere promotie in 1965: In Memoriam Robert K. Merton - C.J. Lammers
- 22 De middenklasse heeft altijd gelijk: Van der Zwan en het populisme - Michiel Beker
- 24 Column: Water en Theater - Liesbet van Zoonen
- 26 Portret: Besmet door het PV-virus - Barbara van Mierlo
- 28 M&T: Kinderen als respondent - E.D. de Leeuw
- 30 Gesignaleerd - René Gabriëls
- 31 De gedragscode voor onderzoek: Na de theorie nu nog de praktijk - Anton J. Nijssen
- 32 Nieuws van de Verenigingen
- 33 Personalia
- 34 SISWO
- 34 Calls
- 36 Agenda

Omslagfoto: Bert Beelen, Nijmegen

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: info@vgorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€35,00
Particulier	€42,40
Instellingen	€70,00
Studenten/aio	€27,50
Collectieve afname	€27,50

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00
bijsluiten folder in overleg	

ISSN 0928-5350 - Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379555

Eredoctoraat voor demograaf Van de Kaa

De Warsaw School of Economics (WSE) heeft op 7 mei een eredoctoraat uitgereikt aan prof. dr. D.J. van de Kaa, emeritus hoogleraar Demografie aan de UvA. Van 1971 tot 1986 was Van de Kaa directeur van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Hij ontving het eredoctoraat voor zijn eminente bijdrage aan de demografische wetenschap en zijn stimulerende rol op het gebied van de internationalisering van bevolkingsstudies.

Cultuurkloof bekeken vanuit Twente

Randstadse wetenschappers willen nog wel eens denken dat het zwaartepunt van het universitaire leven in Nederland zich binnen de Randstad afspeelt; soms tot frustratie van Groningers, Tilburgers en andere 'buitenlui'. Het lijkt wel of iedereen die een beetje serieus wil meedebatteren, verplicht wordt naar het westen te verhuizen. Gelukkig is er af en toe nog een wetenschapper die de omgekeerde weg bewandelt. Erik Snel (1957), (voormalig Utrechts) socioloog en werkzaam in Rotterdam, combineert sinds kort zijn baan aan de Erasmus Universiteit, met de functie van hoogleraar Intercultureel Bestuur aan de universiteit Twente. Hij gebruikte zijn oratie op 15 mei, getiteld *De vermeende kloof tussen culturen*, om zijn zorg uit te spreken over 'degenen die

het integratievraagstuk als botsing tussen culturen opvatten'. Zij neigen er namelijk toe 'een eenzijdig en daardoor onvolledig beeld van de opvattingen en het gedrag van migranten te schetsen'. Bovendien vindt hij 'dat zij daarbij veelal uitgaan van een essentialistisch cultuurbegrip, dat in de culturele antropologie – de discipline die zich bij uitstek bezig houdt met cultuurverschillen – als volstrekt verouderd geldt' (volledige toespraak, inclusief de 'onbedoelde gevolgen van culturele aanpassing' is te downloaden op het webadres: <http://www.utwente.nl/nieuws/wetenschapsnieuws/2003/snel.pdf>) Hoe bevalt het Erik Snel intussen buiten de Randstad? 'Prima. Ik werd hier als hoogleraar binnengehaald en ook als zodanig behandeld. Bovendien is het hier heel praktijkgericht. Ik word meteen bij allerlei beleidszaken van lokale ambtenaren betrokken.'

Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit van start

Het Landelijk Orgaan voor Wetenschappelijke Integriteit (LOWI), ingesteld op initiatief van de VSNU, NWO en de KNAW, zal klachten over wetenschappelijk wangedrag gaan behandelen. Het LOWI is ondergebracht bij de KNAW; voorzitter is prof. mr. A.S. Hartkamp, procureur-generaal bij de Hoge Raad. Eind 2001 verscheen de Notitie *Wetenschappelijke Integriteit* van VSNU, NWO en KNAW. De notitie beschrijft de algemeen aanvaarde normen in het wetenschappelijk onderzoek en geeft aanbevelingen over hoe wetenschappelijk wangedrag zoals plagiaat, het vervalsen of onvolledig weergeven van onderzoeksresultaten, kan worden voorkomen. De universiteiten en onderzoeksinstituten hebben het op zich genomen om bij hun organisatie een of meer vertrouwenspersonen aan te stellen, bij wie vermoedens van wangedrag kunnen worden gemeld. De vertrouwenspersoon rapporteert over de kwestie aan het bestuur van de eigen instelling, dat vervolgens op korte termijn een beslissing moet nemen. Wanneer één van de bij een geschil betrokken partijen niet tevreden is over de beslissing van de instelling,

kan de klacht worden voorgelegd aan het LOWI. Het oordeel van het LOWI heeft de status van een advies aan het bestuur van de instelling. Dat is op zijn beurt verplicht om de beslissing over dat advies aan de betrokkenen kenbaar te maken. Het LOWI is onafhankelijk en bestaat uit drie leden: een voorzitter, een lid uit de natuur- of levenswetenschappen en een lid uit de geestes- of sociale wetenschappen. Voor het geval de drie leden direct of indirect betrokken zijn bij een te beoordelen klacht, zijn ook plaatsvervangers benoemd. Ten behoeve van de inhoudelijke behandeling van een zaak wordt het LOWI uitgebreid met twee deskundigen op het aan de orde zijnde gebied van wetenschappelijk onderzoek. De permanente samenstelling is als volgt:

- prof. mr. A.S. Hartkamp, procureur-generaal Hoge Raad, voorzitter
- mr. T. Koopmans, oud-advocaat-generaal Hoge Raad, plv. voorzitter
- prof. dr. J.J. Sixma, emeritus hoogleraar Universiteit Utrecht, oud-voorzitter Gezondheidsraad, lid natuur- en levenswetenschappen

- prof. dr. J.F.G. Vliegthart, emeritus hoogleraar Universiteit Utrecht, plv. lid natuur- en levenswetenschappen
- prof. dr. R.I. Bartsch, hoogleraar Universiteit van Amsterdam, lid geestes- en sociale wetenschappen
- prof. dr. G.J. Mellenbergh, hoogleraar Universiteit van Amsterdam, plv. lid geestes- en sociale wetenschappen

Uitvoerend secretaris is mr. D.G. de Hen, KNAW, Postbus 19121, 1000 GC Amsterdam. Het reglement van het LOWI en de Notitie Wetenschappelijke Integriteit zijn op te vragen bij de KNAW (tel. 020-5510733, e-mail: voorlichting@bureau.knaw.nl). Beide zijn op de website van de KNAW als pdf-bestand te downloaden.

Hans Boutellier nieuwe directeur Verwey-Jonker Instituut

Dr. J.C.J. (Hans) Boutellier wordt per 1 augustus de nieuwe algemeen directeur van het Verwey-Jonker Instituut. Hij volgt dr. Jan Willem Duyvendak op die per 1 juli is

benoemd tot hoogleraar Sociologie aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam.

Hans Boutellier (1953) studeerde in 1980 af als sociaal-psycholoog op het onderwerp 'Jeugdcriminaliteit en heropvoeding'. Hij heeft zich sindsdien beziggehouden met (jeugd)criminaliteit, veiligheid, strafrecht en normatieve vraagstukken. In 1993 promoveerde hij op het proefschrift *Solidariteit en slachtofferschap*. Onlangs publiceerde hij het boek *De veiligheidsutopie*.

Vanaf 1980 bekleedde hij diverse functies als docent, (hoofd)redacteur en onderzoeker. Na enkele jaren als hoofd van de informatieafdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) gewerkt te hebben, maakte hij in 1996 de overstap naar het strategische beleid van het Ministerie van Justitie. Van 1998 tot 2003 was hij hoofd Algemeen Beleid van de Directie Jeugd en Criminaliteitspreventie van dat ministerie. Boutellier was tevens sinds 1998 deeltijds verbonden aan de Afdeling Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit, Amsterdam. Daarnaast is Boutellier internationaal actief. Hij is lid van het Scientific Committee van de International Society of Criminology. Tevens is hij elected member van het Editorial Committee van de *European Journal of Criminology* (nieuw te verschijnen).

Aanbod gegevensbestanden in webcatalogus

Het Wetenschappelijk Statistisch Agentschap (WSA) van NWO biedt een interactieve webcatalogus aan om beschikbare data te zoeken en te bestellen: www.nwo.nl/datacatalogus.

De datacatalogus geeft een overzicht van databestanden die via WSA beschikbaar zijn voor secundair gebruik. Er is ook een overzicht beschikbaar van de organisaties die de databestanden beschikbaar stellen onder "databeheerders". De kosten voor het verkrijgen van data variëren. Sommige bestanden zijn vrij verkrijgbaar, voor andere wordt een vergoeding gevraagd. Ook deze informatie staat op de website.

In samenwerking met verschillende betrokkenen is **Dataneth** ontwikkeld. Dataneth

biedt een zoekprogramma waarmee in de toekomst verschillende datacatalogi kunnen worden doorzocht. Zoekt u een specifieke studie, dan kunt u in het zoekmenu van Dataneth op titel van de studie, de

gebruikte afkorting en op trefwoord zoeken. Van elke studie worden vervolgens de metadata gepresenteerd, zoals het design, een omschrijving van de steekproef, de methodologie en variabeleninformatie. Ook vindt u bijbehorende documentatie - indien beschikbaar - zoals codeboeken, onderzoeksverantwoording en publicaties.

Indien u een gegevensbestand heeft gevonden kunt u deze, onder de geldende voorwaarden, online bestellen. Internetadres: <http://www.dataneth.nl/>

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met mw. L. de Haas (NWO), tel. 070 3440930, e-mail haas@nwo.nl

Nieuwe Akademieleden

De KNAW heeft eenentwintig nieuwe leden gekozen; acht in de Afdeling Letterkunde en dertien in de Afdeling Natuurkunde.

Als een Akademielid de leeftijd van vijfenzestig jaar bereikt, komt zijn of haar plaats vrij voor een nieuw lid. De Akademieleden kiezen jaarlijks nieuwe leden aan de hand van aanbevelingen uit de wetenschappelijke gemeenschap.

De verkiezing tot Akademielid gebeurt uitsluitend op grond van geleverde wetenschappelijke prestaties. De leden komen maandelijks bijeen voor discussie over wetenschappelijke onderwerpen en zijn actief in besturen en commissies van de Akademie.

De nieuwe leden van de Afdeling Letterkunde zijn:

Prof. dr. W.J. van Bakkum, Semitische talen en culturen (RUG)

Mw. prof. dr. D.M. Curtin, recht van internationale organisaties (UU)

Prof. dr. C.A. Davids, economische en sociale geschiedenis (VUA)

Mw. prof. dr. C.W. Fock, geschiedenis van de kunstnijverheid (UL)

Prof. dr. L.P. Grijp, Nederlandse liedcultuur (Meertens Instituut KNAW/UU)

Prof. mr. P.F. van der Heijden, arbeidsrecht (UvA)

Prof. dr. J.J. Kloek, sociale geschiedenis van de literatuur (UU)

Prof. dr. A. Lubotsky, vergelijkende Indo-Europese taalwetenschap (UL).

Stedelijk innovatieprogramma (STip)

Het Stedelijk innovatieprogramma (STip) is een meerjarig innovatief kennisprogramma dat nieuwe kennis ontwikkelt om de steden te helpen bij de aanpak van hun problemen. STip is een initiatief van het kenniscentrum Grote Steden en van het gebied Maatschappij- en Gedragswetenschappen van NWO. Met STip wordt samenhang gebracht in wetenschappelijk onderzoek naar stedelijkheid. Op 24 september zal de officiële startbijeenkomst plaatsvinden.

De hardnekkige problemen in de Nederlandse steden zoals onveiligheid, werkloosheid, afnemende cohesie, moeizame integratie en verpaupering van oude stadswijken vragen om nieuwe, innovatieve oplossingen. Toepassing van bestaande kennis en inzichten is hiervoor niet voldoende; de noodzaak van een samenhangend onderzoeksprogramma wordt breed erkend. Daarom hebben het kenniscentrum en NWO gezamenlijk gewerkt aan de opstelling van STip, waarmee na de zomer wordt gestart.

Met dit meerjarig kennis- en innovatieprogramma, waarin nadrukkelijk is gekozen voor het centraal stellen van de praktijk, wordt nieuwe kennis ontwikkeld en effectievere vormen van kennisverspreiding toegepast in de steden. Essentieel is dat niet louter onderzoek wordt verricht naar steden en stedelijke problemen, maar dat de steden zelf ook intensief zijn betrokken bij de ontwikkeling van kennis. Verschillende deelstudies hebben gediend als voeding voor de onderzoeksagenda. De agenda en deelstudies zijn beschikbaar als PDF-bestanden op de website van het Kenniscentrum Grote Steden: <http://www.kcgs.nl/kcgs/show/id=105009/framenoid=49391>.

EU-Aanbesteding Netwerk van deskundigen

De Europese Commissie kondigt de volgende aanbesteding aan voor het opzetten van een netwerk van deskundigen teneinde:

- * ongeveer vijf socio-economische onderzoeken uit te voeren. Die houden verband met de gelijkheid van mannen en vrouwen en de Europese strategieën inzake werkgelegenheid en sociale integratie;

- * een antwoord te geven op concrete vragen om informatie op de vermelde gebieden;

- * ongeveer vijf onderzoeken uit te voeren die betrekking hebben op de activiteiten van wetgevende aard van de Europese Commissie. Het gaat om communautair recht door toepassing van het principe van gelijkheid van mannen en vrouwen. Daarnaast om de productie van drie inlichtingenbladen over de juridische ontwikkelingen op nationaal en communautair niveau met als onderwerp gelijkheid van mannen en vrouwen. En ten slotte een verslag over de tendensen en nieuwe ontwikkelingen die zich gedurende het jaar hebben voorgedaan.

Geraamde kosten: EUR 500 000; Verwijzing: S 85 - 075388, d.d. 02.05.2003; Openingsdatum: 28 mei 2003; Sluitingsdatum: 28 juni 2003.

Informatie: Europese Commissie, L. Pavan Woolfe, tel. 0032 2 295 6638, e-mail: luisella.pavan-woolfe@cec.eu.int

Koninklijke
Nederlandse
Akademie van
Wetenschappen

Overpeinzingen van een

Interview met Andries Hoogerwerf

Martijn Wit

Toen hij in 1993 met emeritaat ging, had Andries Hoogerwerf een lijstje met boeken die hij nog wilde schrijven. Sindsdien publiceert hij elke anderhalf jaar een nieuw boek; 'om de verveling te verdrijven', zoals hij zelf zegt. Daarnaast schrijft hij verschillende columns, waaronder in *Facta*. Zijn boeken behandelen uiteenlopende onderwerpen, zoals geweld, elites, gelijkheid en christelijke denkers over politiek. Recentelijk verscheen het boek *Wij en Zij : Intolerantie en Verdraagzaamheid in 21 Eeuwen*. Hierin schetst Hoogerwerf de weg die het denken over tolerantie heeft afgelegd vanaf het vroege christendom tot de huidige multiculturele samenleving. Hoogerwerf houdt van het grote gebaar. 'Ik schrijf om zelf tot helderheid te komen, in de hoop dat ik anderen tot helderheid breng. En ik tracht zo te schrijven dat ook mensen

met alleen basisschool het kunnen begrijpen. Bij boeken over onderwerpen als gelijkheid of tolerantie buitelen de begrippen meestal over elkaar heen. Niet alleen wat betreft onheldere definities, maar ook onheldere structuren van denken. Ik probeer daar een logische lijn in te brengen. Je hebt eigenlijk twee soorten politicologen. De ene schrijft alsmaar over dezelfde onderwerpen. Dat heeft een functie, want je kunt daarbij cumulatief te werk gaan. Maar ik ben een ander soort politicoloog: ik spring van het ene onderwerp naar het andere. In mijn afscheidscollege heb ik mezelf een scharrelpoliticoloog genoemd. Ik scharrel wat rond, kies een onderwerp dat me interesseert en over een groot maatschappelijk probleem gaat. Daarbij put ik uit de inzichten van mensen in de loop der eeuwen, waarbij het me niet interesseert van welke discipline ze zijn. In dit boek zit bijvoorbeeld politicologie, sociologie, psychologie, filosofie, antropologie, geschiedenis, theolo-

De moord op Fortuyn was een daad van extreme politieke intolerantie. Maar de reacties daarop logen er ook niet om, stelt Andries Hoogerwerf. Martijn Wit sprak met hem naar aanleiding van zijn laatste boek. Daarin geeft Hoogerwerf een overzicht van het Europese denken over verdraagzaamheid en intolerantie sinds het begin van onze jaartelling.

scharrelpoliticoloog

**Nederland is net zo goed
multicultureel als dat het
aan de Noordzee ligt**

gie, een beetje rechtswetenschap. Ik schroom dus niet om werk te doen op het grensgebied van verschillende wetenschappen. Eigenlijk schrijf ik boeken over onderwerpen waar ik geen bliksem van afweet. Ik begin aan tolerantie en daar lees ik dan een paar honderd boeken over. Dit is ook iets wat mijn loopbaan heeft meegebracht. Aan de VU was mijn promotieonderzoek een combinatie van een historische benadering en een politicologische enquête.¹

Daarna heb ik met Kuypers in 1967 het eerste landelijke kiezersonderzoek gedaan. In 1969 ging ik naar Nijmegen, waar ik de moderne politicologie vanaf de grond moest opbouwen. Daar heb ik verschillende soorten empirisch onderzoek gedaan en me ook met vergelijkende politicologie beziggehouden. In 1975 kwam ik naar Twente. Daar moest ik de beleidswetenschap helpen opbouwen. Op dit gebied ben ik sterk cumulatief bezig geweest. Maar toen ik met emeritaat ging, ben ik weer op mijn oude liefde teruggevallen: weg van de bestuurskunde en de beleidswetenschap, waar ik overigens met plezier in had gewerkt, en terug naar de brede politicologie.

Hoogerwerf gaat in zijn boek uitgebreid in op christelijke en humanistische denkers over tolerantie. Hij noemt zichzelf vrijzinnig protestant en sociaal-democraat. Volgens Hoogerwerf komt de nadruk op christelijke denkers

maar ten dele voort uit zijn eigen achtergrond. Lange tijd waren Europese politieke denkers meestal christen. Bij tolerantie ging het eeuwenlang eigenlijk vooral over religieuze tolerantie. Later kwam daar ook politieke, sociale en seksuele tolerantie bij. In het laatste deel van het boek schrijft Hoogerwerf over de tolerantie in de multiculturele samenleving. Volgens hem moet de kennis over de Nederlandse taal, cultuur en wetgeving zowel bij allochtonen als autochtonen worden bijgespijkerd. 'Als ik mensen als Balkenende Nederlands hoor formuleren, dan denk ik ook: kijk naar jezelf. Balkenende zei in de verkiezingstijd dat we niet moeten streven naar een multiculturele samenleving. Dat is klinkklare onzin. Nederland is gewoon een multiculturele samenleving. Dat is het in verschillende opzichten al eeuwenlang. Nederland is net zo goed multicultureel als dat het aan de Noordzee ligt.'

Maar Balkenende bedoelde daarmee dat de multiculturele samenleving - in de zin van het naast elkaar bestaan van verschillende culturen - plaats moest maken voor integratie in de 'Nederlandse cultuur', wat dat ook zijn moge.

'Er zitten verschuivingen in het denken. In de *Minderhedennota* van 1983 lag de nadruk op gelijkheid. In de laatste jaren is het accent verschoven naar integratie. De politici van vandaag hoor je niet meer over de gelijkwaardigheid en gelijke positie van allochtonen. De extreme uitloper daarvan is dat Fortuyn artikel 1 van de Grondwet wilde schrappen. Extreem-rechts, en in mijn ogen was Fortuyn extreem-rechts, kenmerkt zich onder meer door de afkeer van het gelijkheidsbeginsel.'

Was Fortuyn wel 'extreem-rechts'? Was hij niet 'gewoon rechts' om met Rosenmöller te spreken? Hij was toch niet te vergelijken met andere extreem-rechtse bewegingen? Hij had geen wortels in het fascisme, hij was niet racistisch, en hij pleitte voor gelijkberechtiging van achtergestelde groepen zoals homoseksuelen.

'Er zijn twee hoofdkenmerken van extreem-rechts: in de eerste plaats de verwerping van de gelijkheidsgedachte, in de tweede plaats gebrek aan solidariteit met zwakke groeperingen. Daarmee hangen andere kenmerken samen, zoals etnocentrisme, xenofobie, nationalisme, verheerlijking van de leider, een demagogische discussiestijl en minachting voor politieke tegenstanders. In dat patroon paste Fortuyn tot op zekere hoogte. Maar je hebt verschillende vormen van extreem-rechts. Je hebt liberaal extreem-rechts, waar bij dit soort kenmerken samengaan met het streven naar

een grote vrijheid van burgers en ondernemingen tegenover de staat. En je hebt totalitair extreem-rechts, zoals het nationaal-socialisme. Dat laatste was Fortuyn zeker niet. Hij heeft over de politieke elite veel dingen gezegd die ik ook gezegd heb, zoals zijn kritiek op de kaasstolp in Den Haag. Daarin herkenden veel mensen zich. En zijn humor en uitdagendheid staken sterk af tegenover de grijze muizen van de verambtelijke politiek.'

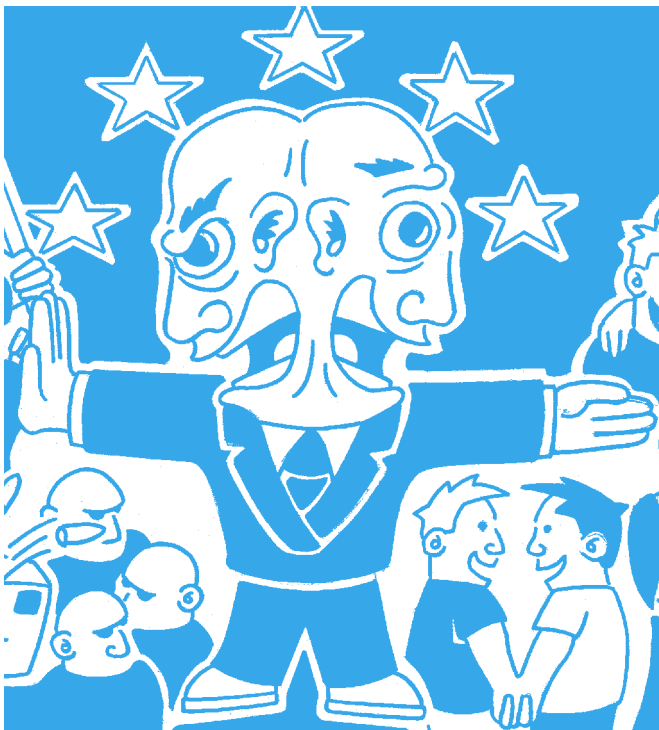
Komt de intolerantie in de multiculturele samenleving behalve van extreem-rechts niet ook van de kant van het religieuze fundamentalisme?

'Alles van waarde is weerloos, zoals Lucebert zei. Tolerantie is kwetsbaar en omstreden: er zijn altijd tegenbewegingen, zoals nu ook de fundamentalistische islam. Fundamentalisten geloven in een waarheid die onaanastbaar is, die zij dan toevallig bezitten. Vrijzinnigen zijn zoekers: die zeggen niet dat ze de waarheid hebben, maar dat ze die zoeken. Dat is een heel andere mentaliteit. Je kunt het ook zien als het verschil tussen een open en een gesloten geest. Fundamentalisten hebben een gesloten geest: ze verwerpen de moderne cultuur. Als fundamentalisten het woord "ethiek" gebruiken, dan hebben ze het vooral over de ethiek van de slaapkamer. Dat is de ethiek rond geboortebeperving, abortus, euthanasie, homoseksualiteit. Terwijl voor mij ethiek veel breder is: die gaat ook over inkomensverdeling, machtsverdeling, hoe te handelen, dus in principe over alle menselijke opvattingen en gedragingen. Maar verplaats je ook even in de situatie van fundamentalistische moslimouders of SGP-ouders in de hedendaagse Nederlandse samenleving. Die denken: waar gaat het met onze kinderen naartoe? Het begint met gemengd zwemmen, maar waar loopt het op uit? Die zien hun fundamentele waarden bedreigd door de seksuele vrijheden van de Westerse cultuur.'

U schrijft dat door de hele geschiedenis heen ketters en afvalligen veel agressiever worden bejegend dan ongelovigen. Ik moest toen meteen aan Hirsi Ali denken.

'Je vindt dat idee al bij Thomas van Aquino, die schreef dat ketters meer nog dan valsemunters de doodstraf verdienen. De gedachtegang is dan dat de ongelovigen nooit het licht hebben gezien. Dat valt hun niet te verwijten. Maar afvalligen en ketters verdonkeren de zuivere leer. Ze hebben het licht gezien, maar trappen dat uit. Dat is voor religieuze fundamentalisten iets gruwelijks. Je zou het op deze manier kunnen interpreteren, vanuit het idee van de absolute waarheid die verworpen wordt. Maar je zou het ook kunnen zien als een poging om de grenzen van de groep te bewaken, om de groep zuiver te houden. Daarom worden afvalligen ook zo makkelijk beschuldigd van seksuele aberraties. Mensen die in de leer onzuiver zijn, vervuilen niet alleen de leer, maar zijn ook in hun seksuele gedrag vuil. Het lichaam wordt dan als het ware een symbool van de groep en de samenleving. De ketter wordt ook gezien als een misdadiger. Daar zit het fatale idee achter van de eenheid van kerk en staat, dat in feite al in het Romeinse Rijk is ontstaan. De eenheid van kerk en staat was fataal voor het christendom. Hierdoor plaatsden de ketters zich niet alleen buiten de kerk, maar ook buiten de samenleving.'

**Extreem-rechts, en in mijn
ogen was Fortuyn extreem-
rechts, kenmerkt zich onder
meer door de afkeer van het
gelijkheidsbeginsel**

Is monotheïsme niet per definitie onverdraagzaam?

‘Het idee dat er maar één god is, impliceert niet dat er ook maar één waarheid is. Je kunt monotheïst zijn en toch geloven in een pluraliteit van waarden. In de koran staat ook dat als Allah het gewild had, hij alle mensen wel hetzelfde geloof had gegeven. En er zijn ook polytheïstische religies, zoals het hindoeïsme, die onverdraagzaam kunnen zijn. Het gaat vooral om het verschil tussen godsdienst en de politieke uiting van godsdienst. En om de regionale cultuur waar die deel van uitmaakt. Er zijn een paar factoren die hierbij een rol spelen. Men zal minder tolerant zijn naarmate men minder waarde hecht aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Een andere factor is bekrompenheid. Een indicatie daarvan is dat mensen met een hoge opleiding vaker tolerant zijn dan mensen met een lage opleiding. Verruiming van het gezichtsveld is belangrijk voor tolerantie. Je ziet bijvoorbeeld dat de ontzuiling in Nederland is bespoedigd door de televisie. Toen de katholieken naar de VARA gingen kijken, zagen ze ineens dat die socialisten “net gewone mensen” waren.’

U schrijft dat Nederland niet veel toleranter is dan andere Europese landen. Hoe komt het dat de meeste Nederlanders – en trouwens ook mensen in het buitenland – denken dat Nederland zo tolerant is?

‘Volgens een betrouwbaar onderzoek is Nederland niet veel toleranter dan andere landen in Europa. Er is wel een verschil als het gaat om permissiviteit inzake seksueel gedrag en drugsgebruik. Ik denk dat het idee van Nederland als tolerant land een erfenis is van eeuwen. Ons land is inderdaad lange tijd relatief tolerant geweest. In de zeventiende eeuw hebben verscheidene politieke denkers hier hun geschriften gepubliceerd, omdat dat in hun eigen land niet kon. Overigens zijn er hier in die tijd ook een paar honderd boeken verboden, omdat ze de drie-

eenheid loochenden of een staatshoofd belasterden. Maar we waren relatief tolerant en dat idee is blijven hangen. Ik tracht echter in mijn boek duidelijk te maken dat die tolerantie beperkt is, ook in het licht van de moord op Fortuyn. Die moord was een daad van extreme politieke intolerantie, dat is duidelijk. Maar de reacties daarop logen er ook niet om: het bedreigen van politici, het opsturen van kogels en een pistool, de leuzen over Kok, dat was niet mis. Er heerste een sfeer van paranoia en hysterie.’

Hoe verklaart u die paranoia en hysterie?

‘Ik denk dat zich ongeveer het volgende heeft voorgedaan. De samenleving was sterk aan het veranderen, door de immigratie, het verval van oude stadswijken en de toegenomen criminaliteit. De samenleving kreeg letterlijk een andere kleur. Daar kwam ook de economische onzekerheid bij. Eerst een hype rond de beurskoersen, toen een klap naar beneden, en dan nog de euro die onzekerheid gaf. Veel mensen voelden zich in hun belangen bedreigd. Toen kwam 11 september. Dat was een grote schok, ook voor Nederland. Men kon het idee van een moslimsamenleving zien opkomen. Daarna kwam de opkomst van en de moord op Fortuyn. Dat was een nieuwe schok, die als een catastrofe werd ervaren. Tegen die achtergrond werd het mogelijk dat er een uitbarsting van politieke paranoia ontstond, een hevige en ongecontroleerde emotionaliteit, een politieke hysterie.’

U concludeert dat de tolerantie de laatste eeuwen is toegenomen en u stelt dat dat hoop biedt voor de toekomst. Maar is het wel een stijgende lijn? Is het niet veeleer een slingerbeweging? Nog niet zo lang geleden werd hier nog geprobeerd een hele bevolkingsgroep uit te moorden. Dat soort dingen gebeurde niet in het oude Griekenland.

‘Tolerantie is kwetsbaar. In de menselijke geschiedenis zijn moeizaam vorderingen gemaakt. In Nederland is de tolerantie de laatste eeuwen toegenomen. Op religieus gebied, maar bijvoorbeeld ook ten aanzien van homoseksuelen. In 1803 is in Nederland voor het laatst iemand wegens homoseksualiteit der dood veroordeeld. Dat is nog maar tweehonderd jaar geleden. En nu hebben we het homohuwelijk erkend. Dat is een enorme vooruitgang. Maar er blijft ook altijd strijd. Dat vind ik het boeiende van dit soort onderwerpen: het zijn blijvende vragen. Ik heb een blijvende problematiek aangesneden, waarover in dit boek natuurlijk bepaald niet het laatste woord gezegd is.’

Noot

1. Andries Hoogerwerf – *Protestantisme en progressiviteit : een politicologisch onderzoek naar opvattingen van Nederlandse protestanten over verandering en gelijkheid.* – Meppel : Boom, 1964. – 344 p. (Proefschrift Amsterdam VU)

Martijn Wit is politicoloog en redacteur van *Facta*

Andries Hoogerwerf – *Wij en Zij : Intolerantie en Verdraagzaamheid in 21 Eeuwen.* – Budel : Damon, 2002. – 192 p. – prijs: €15,90; ISBN 90 5573 364 4

MASTER OF THE UNIVERSE

Willem Trommel

Het is uiteindelijk onafwendbaar gebleken: de universiteit is een marktplaats geworden. Al die rijke en zorgvuldig opgebouwde academische tradities, ze doen er niet meer toe als het gaat om het aanbod van nieuwe opleidingen. Want, zo zeggen de bestuurders, alleen de markt kan bepalen welke opleidingsinspanningen nog nuttig zijn. De markt? Bedoeld wordt hier de student. De student is onderwijsconsument geworden, die met hippe, niet al te moeilijke masters moet worden gelokt en behaagd.

Onwillekeurig moet ik denken aan Piet Vroon, de gekwelde psychologieprofessor die zich in 1998 van het leven beroofde. We weten niet precies waarom dat was, maar zeker is dat hij de huidige ontwikkelingen evenmin zou hebben overleefd. Onvermoeibaar trok hij ten strijde tegen de uitverkoop van het wetenschappelijk onderwijs. Toen in 1993 aan grootgrutter Alber Heijn een eredoctoraat werd verleend - wegens diens uitzonderlijke verdiensten ten behoeve van de invoering van de streepjescode in Nederland - leverde Vroon demonstratief zijn eigen bul in. Piet Vroon was een wetenschapper van de oude stempel, een universeel intellectueel, kritisch en onafhankelijk. Pas vier jaar dood, maar het lijkt in het huidige tijdsgewricht al wel een eeuwigheid geleden.

Misschien is dat nog wel het meest verbijsterende aan de jongste ontwikkelingen: de totale afwezigheid van kritiek en rebellie. Om mij heen zie ik hoe heel verstandige, hoog opgeleide professionals zich ogenschijnlijk als idioten laten bejegenen. Ze schrijven prachtige boeken, maar geven geen krimp als de manager komt vertellen dat hier helaas geen sprake is van *valuable output*. Ze geven bevlogen lessen, maar berusten gedwee als de manager voorstelt om de toch wat ontoegankelijke leerstof van het overigens boeiende vak empirische sociologie om te buigen in de richting van wat we misschien, iets aansprekender, *socal organisation and management* zouden kunnen noemen. En als de gekte zijn hoogtepunt bereikt - uw master is echt te wetenschappelijk, we moeten nu eenmaal op de hbo-klantjes mikken - dan knikken ze ja en amen.

Ik vermoed dat dit lammerengedrag allereerst voortvloeit uit professionele hoogmoed. Je hoort het op de informele borrels. 'Kom op zeg, wie gaat er nu in debat met een boekhouder? En ach, als puntje bij paaltje komt, dan doen we toch wel wat ons goeiddunkt.'

Maar er speelt ook angst. Niemand heeft nog zin om à la Vroon met veel stampij de tempel te vrijwaren van commercie. Voor je het weet word je

als valse profeet aan het kruis genageld: hang je te kijk als pseudo-wetenschapper die vermoedelijk zelf niet aan de moderne productienormen kon voldoen...

Kortom, ze zijn er nog wel, de tegen-draadse intellectuelen, maar ze morren ondergronds en vertrouwen er ondertussen op dat hun professionele autonomie hen zal behoeden voor het onheil van de markt. Sociologen spreken in dit verband wel van een 'ontkoppelingsstrategie': naar de buitenwereld een mooi gezicht opzetten, braaf meedoen aan de rituelen van bestuur en management, maar als het op de echte werkprocessen aankomt, gewoon op de oude voet doorgaan met wat nodig, verantwoord en uitdagend is.

De strategie werd al eerder en met succes toegepast, zo'n dertig jaar geleden, toen een krachtige democratiseringsbeweging de aanval opende op de macht van de universitaire elites. Al snel begrepen de hooggeleerden hoe het spel moest worden gespeeld en dansten ze vrolijk mee op het ritme van de inspraakrituelen. Ondertussen bleven ze zelf de onderwijs- en onderzoeksprogramma's uitstippelen, al waren ze natuurlijk wijs genoeg om die met een trendgevoelig, maatschappijkritisch sausje te overgieten.

Of het dit keer ook zo zal gaan? Te vrezen valt van niet. De crux van het marktgeweld is nu juist dat kosten noch moeite worden gespaard om de professionele handelingsvrijheid in z'n geheel open te breken en aan stringente controlemechanismen te onderwerpen. Valt dat tegen te houden? Dan zullen we moediger moeten zijn. Vooralsnog zet ik mijn kaarten op verdere perfectiëring van de onkoppelingsstrategie.

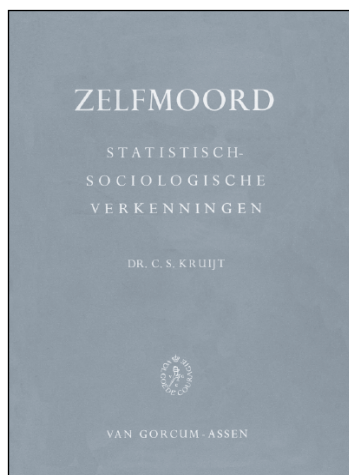
Zo heb ik recent een nieuwe master in de markt gezet, die wel eens een geduchte concurrent zou kunnen worden voor de huidige masters op het terrein van *business administration & management*. Ik geef toe, dat zijn al prima masters - beperkte diepte, ongekende loopbaanperspectieven - maar dat kan beter. Bij mij wordt u opgeleid tot *master of the universe*. In de folder lezen we dat u met een klein aantal eenvoudige managementtechnieken op mondiale schaal zult leren opereren, waarbij we in principe voorbereiden op topposities in openbaar bestuur, politiek en bedrijfsleven. Kleine gebreken in het vooropleidingstraject zijn bespreekbaar.

Ik mik op massale instroom en kan hier al wel verklappen dat de opleiding in werkelijkheid loodzwaar zal zijn en een nieuwe generatie universele intellectuelen hoopt af te leveren die de moed heeft zich in het openbaar tegen de verloederding van het hoger onderwijs te keren.

IN MEMORIAM COR KRUIJT

Op 11 april 2003 overleed in zijn woonplaats Dordrecht prof. dr. C.S. Kruijt. Hij speelde in de jaren vijftig tot tachtig van de 20^e eeuw belangrijke rollen in het grensgebied van sociale wetenschappen en ruimtelijke ordening, maar bleef daarbij veelal op de achtergrond. Juist daarom is het gewenst zijn bijdragen kort te memoreren. Cornelis Simon Kruijt werd op 3 mei 1920 in Koog aan de Zaan geboren. Hij studeerde sociografie in Amsterdam en werkte daarna korte tijd bij het Sociografisch Bureau Zaanstreek. In 1951 werd hij benoemd tot medewerker van de afdeling Onderzoek van de Rijksdienst voor het Nationale Plan (de latere Rijksplanologische Dienst) dankzij of ondanks (zoals hij graag placht te releveren) een aanbevelingsbrief van zijn oom prof. dr. J.P. Kruijt, waarin hij werd beschreven als iemand die niet openstaat voor compromissen. In 1954 werd hij hoofd van de afdeling Onderzoek.

Daarmee werd hij de belangrijkste medewerker binnen de Dienst van prof.ir. Th.K. van Lohuizen, die opdracht had om 'in samenwerking met het Bureau van de RNP' onderzoek te verrichten ten behoeve van het *Rapport Westen des Lands*. Diverse ongepubliceerde

bronnen, waaronder notulen van de zgn. Technische Werkgroep van de Werkcommissie Westen des Lands, maken duidelijk hoe groot de rol is geweest die Kruijt in dit onderzoek heeft gespeeld. En het was, zoals bekend, het *Rapport Westen des Lands* dat ertoe heeft geleid dat de nationale ruimtelijke ordening rond 1960 daadwerkelijk van de grond kwam. Bovendien kon dankzij Kruijt de afdeling Onderzoek, waarvan voor hij hoofd werd de leiding tekort was geschoten, blijvend adequaat bijdragen aan het werk van de Dienst. Zijn eigen carrière had inmiddels een nieuwe wending genomen. Begrijpelijkerwijs, gezien hun nauwe samenwerking, kreeg hij in 1957 na het

overlijden van Van Lohuizen een (deeltijds) aanstelling bij de afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool Delft voor het geven van onderwijs op diens vakgebied: het stedenbouwkundig onderzoek. In 1960 werd die onderwijsopdracht omgezet in een voltijds professoraat. Dat gebeurde na zijn promotie op een onderwerp dat ogenschijnlijk ver afstond van ruimtelijke ordening en stedenbouwkunde, namelijk *Zelfmoord: statistisch-sociologische verkenningen*. Dat de auteurs van een in 1992 verschenen inleiding in de sociologie in een hoofdstuk over zelfdoding en onthechting deze studie typeren als de klassieke bron omtrent de cohesie van de Nederlandse samenleving, geeft aan dat de betekenis van Kruijts wetenschappelijk werk ver uitging boven het terrein van de sociale planologie. Tegen deze achtergrond is het verklaarbaar dat zijn benoeming in Delft mede betrekking had op de zgn. algemene sociologie, die ook ten behoeve van andere faculteiten dan Bouwkunde werd gedoceerd.

Naast zijn professoraat bleef hij wetenschappelijk adviseur van de Rijksplanologische Dienst. Dat beschouwde hij geenszins als een sinecure: minstens eenmaal per maand nam hij, diepgaand voorbereid, deel aan beraad over uitgangspunten en uitvoering van het onderzoeksbeleid. In Delft voerde hij een bijna permanente worsteling om het sociaal-wetenschappelijk onderzoek en het vak sociologie een volwaardige plaats te geven in een overwegend technisch milieu. Deze worsteling heeft hem ongetwijfeld frustraties en teleurstellingen bezorgd, maar ook momenten van grote voldoening, zoals bij de oprichting van het Instituut voor Stedenbouwkundig Onderzoek in 1959. Kruijt was hiervan de eerste directeur en later voorzitter van de beheerscommissie. Zijn grote kwaliteiten als bestuurder en stimulator van op toepassing gericht ruimtelijk onderzoek kwamen hierbij goed tot hun recht. Helaas moest hij tegen het eind van de jaren zeventig om gezondheidsredenen vervroegd met emeritaat gaan. Bij de Rijksplanologische Dienst bleef hij tot 1985 betrokken. Dat hij daarna nog vele jaren van het leven heeft kunnen genieten, heeft zijn oud-collega's bijzonder veel plezier gedaan.

Henk ter Heide
Jan den Draak

Mission impossible?

Studenten ontleden vredesmissies

Renske Heemskerk en Evelien Weller

Menig student ziet zijn eindschriftie slechts als humeur-verpestende hindernis op weg naar de buluitreiking. Toch duiken er af en toe pareltjes op tussen de ijverig gekopieerde bundels. Stukken die getuigen van originaliteit en doorzettingsvermogen. Zo produceerden Renske Heemskerk en Evelien Weller een opmerkelijk verhaal over de tekortkomingen van VN-vredesmissies. Opmerkelijk vanwege de inhoud, maar ook vanwege de logistiek: ze reisden de halve wereld rond om aan gegevens te komen.

De beloning: een bul én een prijs van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken (NGIZ). Deze (jaarlijkse) Genootschapsprijs (uitgereikt door Kees Homan, geflankeerd door gastspreker en oud-VN-ambassadeur Peter van Walsum), werd toegekend vanwege het

belang van het onderwerp: de totstandkoming van het mandaat van vredesoperaties. Ook vond de jury de conclusies van de scriptie 'verstandig' en 'goed beargumenteerd' en het geheel 'in voortreffelijk Engels geschreven'. Hoe kwamen Renske en Evelien (rechts respectievelijk links op de foto) tot hun topprestatie? Hieronder lichten zij een tipje van de sluier op.

Falen

'Het succes van een vredesmissie wordt veelal beoordeeld op basis van de uitvoering van het mandaat, terwijl men maar weinig aandacht schenkt aan de onderhandelingen

Een scriptie is niet altijd een inspiratieloos overschrijfproduct, bewijzen twee studentes internationale betrekkingen. Ze reisden de aardbol over, schreven kritisch over VN-vredesmissies en werden overladen met complimenten.

en de totstandkoming van dat mandaat. Onze scriptie *Best of Intentions? Designing the Mandate: the United Nations Peace Missions in Cambodia and Bosnia-Herzegovina* betoogt dat in de onderhandelingen over het mandaat van een missie onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de diepere oorzaken van het conflict. Uit ons onderzoek inzake Cambodja en Bosnië-Herzegovina blijkt dat dit gebrek deels bijdraagt aan het falen van de vredesmissies. Vredesoperaties in de jaren negentig, waaronder die in Cambodja en Bosnië-Herzegovina, werden steeds complexer en ambitieuzer, met taken als ontwapening en demobilisatie van strijdende partijen; het waarnemen van verkiezingen; het opzetten van veilige gebieden en de repatriëring van vluchtelingen. Troepen werden gecon-

fronteerd met complexe situaties waarbij de nieuwe taken op ad hoc basis werden uitgevoerd.

De meest essentiële beslissingen worden gemaakt in de vroegste fase van internationale betrokkenheid, en juist deze beslissingen hebben een enorme impact op het succes of falen van de missie.

Uit ons onderzoek blijkt dat dit deels kan worden toegeschreven aan onbegrip en onkunde, maar ook aan het feit dat nationale belangen van de machtige landen vaak een grotere invloed hebben op het verloop van de onderhandelingen dan de wil om met de diepere oorzaken van conflict rekening te houden. De titel van onze scriptie refereert dan ook aan de vraag of de internationale gemeenschap wel altijd de beste bedoelingen heeft.

We hebben ons specifiek gericht op de diplomatieke processen die leiden tot de totstandkoming van twee van de meest ambitieuze vredesmissies van de Verenigde Naties, begin jaren' negentig: de *United Nations Transitional Authority in Cambodia* (UNTAC), en de *United Nations Protection Force* (UNPROFOR) in Bosnië-Herzegovina. Beide operaties poogden de diverse nieuwe taken van de VN vredesmissies uit te voeren, in zeer complexe conflictgebieden. Na de ogenschijnlijke beëindiging daarvan, is er in beide landen nog steeds geen vrede en stabiliteit.

Tijdens de eerste fase van ons onderzoek bleek dat er veel literatuur is over de implementatie en evaluatie van de vredesmissies in Cambodja en Bosnië-Herzegovina, maar dat er weinig aandacht is geschonken aan de onderhandelingen vooraf.

Om aan de juiste informatie te komen, was het daarom van cruciaal belang diverse personen te interviewen die betrokken waren geweest bij deze voorfase en verschillende academici te benaderen over hun visie. Hiervoor zou het nodig zijn naar Londen, New York en Washington D.C. te reizen. Daarnaast leek het ons van groot belang om experts van plaatselijke belangenorganisaties en overheidsinstanties in Cambodja en Bosnië-Herzegovina te interviewen.

Een goed plan, zo dachten we zelf. Maar hoe zouden we dit aanpakken? Wie wilden we precies spreken? En, nog belangrijker, hoe zouden we het kunnen financieren?

Verbazing

De eerste weken van ons onderzoek bestonden voornamelijk uit de zoektocht naar relevante contactpersonen en het aanschrijven van talloze private en universitaire fondsen. Via wetenschappelijke literatuur en diverse internetbronnen waren we in staat een lijst op te stellen van mensen die we graag wilden spreken. Ook konden we via internet achterhalen waar deze mensen tegenwoordig werkzaam zijn en hun e-mailadres bemachtigen. De eerste contacten werden gelegd via brieven en e-mails, en tot onze grote verbazing was men over het algemeen zeer bereid om met twee Nederlandse studenten te praten. Tegelijkertijd hadden wij onze eerste reisbeurs in ontvangst genomen en konden we in april 2001 onze eerste interviewtrip maken met bestemming Londen. Aldaar spraken wij met Lord Carrington over UNPROFOR en interviewden we enkele onderzoekers op het International Institute for Strategic Studies.

Na deze eerste ervaringen ging de bal pas goed rollen. We kregen de een na de andere positieve reactie op onze interviewverzoeken. Feitelijk waren we inmiddels een klein netwerk van contacten aan het opbouwen, waardoor het nog makkelijker werd om mensen te benaderen. Daarnaast kregen we meer overtuigingskracht voor het aanvragen van verdere financiering.

In mei 2001 gingen we in de Verenigde Staten aan de slag, waar wij in New York en Washington D.C. een reeks direct betrokken politici, beleidsmedewerkers en onderzoekers interviewden. In New York ontmoetten wij onder meer Michael Doyle en Raffaeuddin Ahmed op het hoofdkantoor van de Verenigde Naties. In Washington D.C. spraken wij met John Bolton op het U.S. State Department en Richard Solomon van het United States Institute of Peace. Daarnaast werden wij uitgenodigd voor een feestelijk diner in de residentie van de Ambassadeur van Cambodja met een gezelschap van relevante betrokkenen. Telkens weer werden we verrast door de hartelijkheid waarmee deze mensen ons ontvingen en de toewijding waarmee zij ons te woord stonden.

Onze interviews in Londen, New York en Washington D.C. richtten zich voornamelijk op de gang van zaken tijdens de vredesonderhandelingen en de ontwerp-mandaten voor de missies in Cambodja en Bosnië-Herzegovina. Wij vroegen beleidsmedewerkers in hoeverre de onderliggende oorzaken van conflict in beschouwing werden genomen tijdens de onderhandelingen, en welke andere kwesties een belangrijke en doorslaggevende rol speelden.

Wij informeerden naar de rol van de Verenigde Naties tijdens de onderhandelingen over Cambodja in Parijs, en

de mate van internationale druk op de strijdende partijen deel te nemen aan het vredesakkoord. Wat betreft de missie in Bosnië-Herzegovina waren onze vragen voornamelijk gericht op de vroegtijdige erkenning van de onafhankelijkheid van het land en de gevolgen hiervan voor het verdere verloop van besluitvorming rondom de uitbreiding van het mandaat van UNPROFOR in dit gebied in het voormalige Joegoslavië.

Lokale ervaringen

De financiële middelen om vervolgens naar Azië en Bosnië-Herzegovina af te reizen, lieten niet lang op zich wachten. In september 2001 vlogen wij naar Singapore voor een lunch met enkele politici op het ministerie van Buitenlandse Zaken, om te spreken over de rol van ASEAN in het vredesproces van Cambodja. Vervolgens zetten wij de reis voort naar Bangkok, waar wij met verschillende academici op de Chulalongkorn University spraken over de Thaise rol in het conflict en het vredesproces. Na het bezoek aan Bangkok vlogen we naar Phnom Penh, Cambodja, alwaar we twee weken verbleven. In Cambodja hebben we voornamelijk onderzoek gedaan naar de lokale ervaringen met de VN vredesmissie. Wij vroegen er experts van lokale NGO's en overheid naar de huidige situatie en de mate van langdurige vrede en stabiliteit in het land. Met name ons verblijf in Cambodja maakte zeer veel indruk, aangezien de theorie nu een werkelijker gezicht kreeg. Het was duidelijk dat het mandaat - ontworpen in New York en Parijs om het conflict in Cambodja te beïnvloeden - geen rekening had gehouden met de cultuur van de Cambodjanen. De situatie na UNTAC is niet veel beter dan voorheen. Nog steeds leven de meeste Cambodjanen in armoede en onzekerheid in een land waar corruptie hoogtij viert en de macht nog steeds in handen is van Hun Sen en zijn partijgenoten.

Van de hitte in Azië, verplaatsten wij ons naar de kou in Bosnië-Herzegovina. In november 2001 verbleven wij ruim een week in Sarajevo om ook hier de lokale toestand te beleven. Wij spraken met een scala van experts van lokale NGO's, journalisten, internationale organisaties en VN instanties over de ervaringen van UNPROFOR in Bosnië-Herzegovina.

Het verblijf in Sarajevo maakte eveneens een diepe indruk. Vooral door het feit dat het relatief dichtbij huis is en in Sarajevo nog duidelijk te zien is dat de meeste mensen voor de oorlog een welvarend bestaan hadden. Nu voert werkloosheid de boventoon en heerst een sombere sfeer in de stad. Bovendien geeft de aanwezigheid van vele SFOR soldaten aan dat de situatie verre van stabiel is.

Succes en falen

We baseren ons op drie maatstaven om het succes van beide vredesmissies aan te duiden. De eerste is gericht op de mate van vrede en verzoening na de terugtrekking van de vredesmissie. De tweede richt zich op de specifieke inhoud van het mandaat en onderzoekt in hoeverre de taken van de missie succesvol zijn voltooid. De derde maatstaf richt zich vervolgens op de vraag of de vredesmissie ruimte heeft gecreëerd om de onderliggende oor-

zaken van conflict op te kunnen lossen. Voor de toetsing van dit criterium moesten we het eigenlijke ontwerp van de mandaten aan de kaak te stellen.

Cambodja laat sinds 1993 een zekere mate van stabiliteit zien, maar ideaal is het er nog niet. De Cambodjaanse samenleving is misschien veranderd, maar de mentaliteit van regeringsleiders is achtergebleven. Na een staatsgreep van Hun Sen in juli 1997, heeft hij alle touwtjes in handen. Echte verzoening heeft nooit plaatsgevonden en het ontbreekt aan een solide ondergrond voor democratie.

Ook in Bosnië-Herzegovina is het conflict niet echt opgelost. De continue aanwezigheid van SFOR soldaten maakt dit op pijnlijke wijze duidelijk. Het Dayton Akkoord heeft het conflict letterlijk bevroren: een situatie waarin weinig ruimte is voor verzoening. Tot op de dag van vandaag is Bosnië-Herzegovina verdeeld: het bestaat uit drie entiteiten, met ieder een eigen politie-apparaat, school- en gezondheidssysteem en leger.

De tweede maatstaf laat zien dat UNTAC succes had op enkele taakgebieden. De VN-missie organiseerde verkiezingen, gaf lokale NGO's een kans, en repatrieerde vluchtelingen. UNTAC had echter te maken met drie grote tekortkomingen in het mandaat. Ten eerste de gebrekkige planning en trage start. De strijdende partijen misbruikten deze vertraging om het staakt-het-vuren te overtreden. Ten tweede faalde de civiele component in haar taak de vijf belangrijkste ministeries onder haar controle te krijgen. Ten derde faalde de militaire component bij de ontwapening en demobilisatie van de militaire krachten van de verschillende partijen. Met name de Khmer Rouge weigerde om de wapens in te leveren en boycotte de verkiezingen. De tekortkomingen in het mandaat zorgden ervoor dat de vredesmissie geen neutrale omgeving kon creëren voor de verkiezingen waaraan alle partijen meededen.

Het mandaat van UNPROFOR was in eerste instantie gericht op het geven van bescherming aan internationaal gesponsorde activiteiten voor humanitaire hulp, in een omgeving waarin alle partijen met elkaar in gevecht waren. De missie is hierin deels succesvol geweest. Maar ze faalde in het ten uitvoer brengen van andere componenten van het mandaat. Telkens wanneer nieuwe taken aan de missie werden toegekend, werd niet of nauwelijks gekeken of ze überhaupt haalbaar waren. De missie had een chronisch gebrek aan capaciteit om taken, zoals het beschermen van de 'safe areas' uit te voeren.

Beide missies kunnen gedeeltelijk als succesvol worden beschouwd als we puur kijken naar de volbrenging van de taken in het mandaat. Maar als men kijkt naar de langetermijnsituatie, dan valt de beoordeling minder gunstig uit. De derde maatstaf richt zich daarom op de mate waarin de missie heeft gezorgd voor vrede op langere termijn. Hier concluderen we dat zowel UNTAC als UNPROFOR heeft gefaald. UNPROFOR's mandaat was gericht op kortetermijnoplossingen, en ook het mandaat van UNTAC had geen duidelijke strategie voor de periode na de verkiezingen. Uit ons onderzoek naar de totstandkoming van de mandaten van deze missies is gebleken dat dit het resultaat is van onbegrip en een gebrek aan wil om de onderliggende oorzaken van conflict te behandelen tijdens het ontwerpproces. Dit komt deels voort uit het feit dat nationale belangen van de betrokken landen een grote rol speelden. UNTAC's mandaat

was gebaseerd op de wens van de internationale gemeenschap om zich zo snel mogelijk terug te trekken uit Cambodja. De strijdende partijen werden onder druk gezet vrede te sluiten en de internationale gemeenschap dacht dat na de verkiezingen de democratische waarden hoogtij zouden vieren.

Het mandaat hield echter geen rekening met typische kenmerken van de cultuur in Cambodja. Het ontbreken van een traditie op gebied van verkiezingen en *powersharing* kon bijvoorbeeld niet van de ene dag op de andere worden gecompenseerd. Bovendien was de politiek niet gewend aan machtsdeling, iets waar het akkoord wel van uitging. De ontwerpers van het mandaat voorzagen niet dat de verschillende partijen het akkoord niet zouden naleven, hun wapens niet zouden inleveren en dat de Khmer Rouge de verkiezingen zou boycotten.

In het conflict Bosnië-Herzegovina wilde de internationale gemeenschap zich in eerste instantie niet mengen. Maar onder druk van de publieke opinie werd UNPROFOR opgestart. Het mandaat was gericht op korte-termijn oplossingen, zonder een staakt-het-vuren. De premature erkenning van Kroatië en Slovenië betekende de lont in het kruidvat voor de oorlog in Bosnië-Herzegovina. De Europese Unie was intern verdeeld over de oplossing van het conflict en men koos voor de makkelijkste weg: instemming. Op die manier werd het belang van een gezamenlijke buitenlands beleid gesteld boven het belang van het vinden van de juiste oplossing voor Bosnië. De oorlog werd als burgeroorlog bestempeld, zodat de internationale gemeenschap de hulp kon beperken tot humanitaire assistentie. De VN en de NAVO stonden tegenover elkaar: een moeilijke situatie om tot compromissen te komen. Institutionele zaken waren belangrijker dan de situatie in Bosnië-Herzegovina, en er werd weinig aandacht besteed aan het vinden van een oplossing voor de onderliggende oorzaken. Al gauw bleek minimale inmenging onvoldoende en werden de taken voor UNPROFOR uitgebreid naar de bescherming van zogenaamde 'safe areas'. Het mandaat was gebaseerd op een niet-bestaande vrede. Dit resulteerde met name in het falen van UNPROFOR weerstand te bieden tijdens de val van Srebrenica. Kortom: wederom een gebrek aan dieper inzicht in de lokale situatie.

Uit de talloze interviews met politici en beleidsmakers herkenden wij een algemene onwil bij de betrokken staten om rekening te houden met die onderliggende oorzaken, en konden we de enorme invloed van nationale belangen afleiden. Verscheidene malen werd ons verteld dat de internationale politiek nu eenmaal op die manier werkt.

Vredesoperaties zullen in de komende decennia een belangrijk instrument blijven. Daarom is het belangrijk lering te trekken uit de fouten van het verleden. Onze scriptie wijst uit dat het slagen van toekomstige vredesmissies grotendeels afhangt van de wil van beleidsmakers om oorzaken van conflicten in acht te nemen tijdens de onderhandelingen voor het mandaat van een missie.

Renske Heemskerk is nu project assistent bij Kreddha: the International Peace Council for States, Peoples and Minorities in Den Haag; Evelien Weller is bezig met een postdoctorale studie Internationale Vrede en Veiligheid aan het Kings College in Londen.

Veerle Van Assche

Geboren

Wilrijk (Antwerpen), 1971

Opleiding

Licentiaat in de Politieke en Sociale Wetenschappen

Proefschrift

Jeugdwerkers als missionarissen van de moderniteit : een sociologische analyse van het jeugdwerk vanuit een controleperspectief. Antwerpen : Universitaire Instelling Antwerpen, 2003. - 460p.

Foto: Vincent Jantiaux, Antwerpen

We horen vandaag de dag tegengestelde signalen over de aanpak en opvoeding van jongeren. Enerzijds is er sprake van een versoepeling, zoals in de experimenten met alternatieve straffen of het gezin als onderhandelingshuis houden. Anderzijds weerklinkt de roep naar een striktere aanpak, bijvoorbeeld door de oprichting van jeugdgevangnissen of een terugkeer naar een strakker onderwijsstelsel.

Eigenlijk gaat achter deze dubbele beweging een klassiek sociologisch vraagstuk schuil. Het gaat met name om de vraag welke mechanismen de samenleving ontwikkelt om ervoor te zorgen dat individuen zich houden aan de in die samenleving geldende waarden en normen. Dit proefschrift onderzocht via documentanalyse en diepteinterviews in hoeverre en op welke manier *jongeren in het vrijetijdsveld*, en meer specifiek in het *jeugdwerk* voorwerp zijn van dergelijke mechanismen van sociale controle. Op het eerste zicht misschien een eigenaardige keuze, want is het jeugdwerk niet bij uitstek het 'terrein van de vrijheid' waar jongeren ongebreideld en ongecontroleerd 'samen jong' kunnen zijn? Vanuit het disciplineringsdenken van Michel Foucault en het civiliseringsdenken van Norbert Elias wordt sociale controle hier echter niet als negatief of 'vies' gezien, maar als een evident gegeven in elke pedagogische context en dus ook binnen een vrijetijdscontext.

In de eerste plaats werd een vergelijking gemaakt tussen het jeugdwerk in Vlaanderen vóór 1960 (patronaten, Scouting en KAJ) en daarna (Chiro en Scouting). Op de tweede plaats werd voor de huidige tijd de vergelijking gemaakt met de zogeheten werkingen kansarme jeugd (jongeren die zich in een sociaal-culturele of sociaal-economisch zwakkere positie bevinden).

In de sociaal-wetenschappelijke literatuur worden jeugdbewegingen voor 1960 vooral gezien als veruitwendigingen van een generatiekloof en vaak ook getypeerd

als reactionaire bewegingen die terug wilden naar het pre-industrieel patroon. Het tegendeel lijkt waar. Jeugdwerkverantwoordelijken zagen in het jeugdwerk een nuttig instrument om jongeren juist beter aan te passen aan de vereisten van de nieuwe industriële samenleving, om ze te kneden en te vormen tot 'moderne burgers' in de sociologische zin van het woord. Zo spraken KAJ-verantwoordelijken over de nood aan "ontbeesting" van de arbeidersjeugd, meende Baden-Powell dat het jeugdwerk kon gezien worden als een 'karakterfabriek waar men zoveel mogelijk jongeren moest doorjagen' en hadden patronaten het over het jeugdwerk als de 'reddingsboot van de jonkheid'. Deze bewegingen wilden deugden als spaarzaamheid, ijver, eenvoud, kuisheid, gehoorzaamheid en matigheid bijbrengen. Centraal stond met andere woorden het element van opvoeding tot meer zelfbeheersing.

In het hedendaags jeugdwerkdiscours staat opvoeding tot zelfbeheersing veel minder centraal en wordt er minder gewerkt met strakke normatieve richtlijnen. De nadruk wordt nu gelegd op het aankweken van een individueel ethisch verantwoordelijkheidsgevoel. Men wil jongeren in de eerste plaats aan het denken zetten en benadrukt daarbij dat men jongeren de vrijheid wil bieden om, weliswaar binnen bepaalde grenzen, zelf tot ethisch verantwoorde keuzes te komen.

De dominante verklaring voor deze verschuiving (ook bij jeugdwerkers zelf) is dat deze veranderingen samenhangen met de verhoogde tolerantie in onze samenleving ten aanzien van de jeugd. In het proefschrift wordt deze versoepeling echter niet geïnterpreteerd als *minder* normering, maar als een *aanpassing* van de moraal aan een nog complexere samenleving waarin de interdependentie tussen mensen nog toenam. In de huidige samenleving is het quasi onmogelijk om voor iedere mogelijke situatie concrete gedragsvoorschriften te voorzien. Gepaste

regels moeten soms haast letterlijk ter plekke uitgevonden worden. Daardoor werd de aandacht verlegd van opvoeding tot conformiteit naar opvoeding tot zelfreflexiviteit.

Als we kijken naar hoe deze doelstellingen in de praktijk worden gebracht, zien we voor 1960 een duidelijk controlemodel, in de eerste plaats binnen Scouting. Zo wordt bijvoorbeeld in toenemende mate hiërarchisch toezicht uitgeoefend. Door de verdeling van groepen in patrouilles met aan het hoofd een patrouilleleider bijgestaan door een hulppatrouilleleider, kregen jongeren kansen tot zelfwerkzaamheid, maar dit leverde tegelijkertijd een instrument om individuele jongeren aan te sturen en te controleren. Door de onderlinge wedijver tussen patrouilles werden jongeren bovendien gestimuleerd hun best te doen.

Opmerkelijk is de plaats van het spel binnen het jeugdwerk. Aanvankelijk gezien als 'lokaas' groeide het uit tot het 'koninklijk voertuig' van de jeugdbeweging: alles wordt opgebouwd en opgehangen aan het spel en het kreeg meer pedagogische onderbouwing. We denken bijvoorbeeld aan het insignesysteem binnen Scouting, waarmee op een speelse manier aan vaardigheidstraining werd gedaan - en aan sociale controle, want het krijgen van een insigne en het opklimmen in rang hangt af van het slagen voor 'testen' (bv. een EHBO-test, fysieke testen, spoorzoeken).

Binnen het hedendaagse jeugdwerk heeft de aandacht voor het spel zich duidelijk doorgezet. Vandaag de dag wordt quasi alle leren binnen de jeugdbeweging ingekleed in spelverband en wordt nog meer dan vroeger het belang van impliciet leren via het jeugdbewegingsspel op zich benadrukt. Anders is het gesteld met het sociale controle aspect. Jeugdbewegingen ondergingen een zodanige gedaanteverwisseling dat Baden-Powell ongetwijfeld de wenkbrauwen zwaar zou fronsen mocht hij het hedendaagse scoutingspel aanschouwen. Zo kwam onder meer

het werken met patrouilleleiders en hulppatrouilleleiders en ook het insignesysteem onder vuur te liggen. We kunnen deze evolutie duiden als een tendens tot flexibilisering. Men dwingt jongeren vandaag niet langer in strakke kaders, omdat men er vanuit gaat dat deze jongeren reeds dermate 'gemoderniseerd' zijn dat ze de grotere vrijheid die hen toegemeten wordt, aankunnen. Ook wordt vandaag groter belang gehecht aan de ventiefunctie die het jeugdwerk vervult, of zoals Elias het uitdrukte, aan een vorm van '*controlled decontrolling of emotions*'. Want ook binnen het hedendaagse jeugdwerk zijn er duidelijk grenzen. Wie de vrijheid aankan die binnen die begrensde jeugdwerkruimte aangeboden wordt, groeit op tot een 'ridder van de vrijwillige gehoorzaamheid', zoals Kardi-naal Mercier jongeren uit de jeugdbeweging betitelde. Wie de grenzen niet respecteert, wordt op termijn onvermijdelijk uit het jeugdwerkveld gestoten.

Ook in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare jongeren is er een tendens van flexibilisering, maar toch merken we verschillen met het reguliere jeugdwerk. Bij jeugdwerkers binnen het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare jongeren is er door de band sprake van een grotere 'bekeringsdrift', zij zijn meer geneigd het gedrag van hun jongeren bij te sturen. Zij menen dat hun jongeren minder aangepast zijn aan de vereisten van de laatmoderne samenleving als gevolg van structurele tekortkomingen en onrechtvaardigheden in de samenleving (zoals discriminatie en een slechte toegankelijkheid van diverse voorzieningen), maar ook doordat de jongeren zelf volgens hen niet beschikken over de juiste arbeids-, school-, en vrijetijdsattitude en essentiële sociale, communicatieve en technisch-functionele vaardigheden missen. De jeugdwerkers hebben er daardoor minder vertrouwen in dat deze jongeren de hen toegemeten vrijheid aankunnen. Dat men toch eerder flexibel tracht op te treden (bijvoorbeeld inzake tijdsbesteding en sactienering) is ons inziens eerder strategisch. Men hoopt dat men, door enige flexibiliteit aan de dag te leggen, meer zal bereiken met deze jongeren dan wanneer men hen zou dwingen tot het functioneren binnen al te strakke kaders. We kunnen de relatie tussen de jeugdwerker en de jongere vergelijken met een 'elastiek'. Bij een groep van jeugdwerkers is deze kort en weinig elastisch. Er is weinig 'rek' of speling mogelijk. Indien de jongere de regel overtreedt breekt de elastiek: er volgt schorsing of uitsluiting 'om de groep te beschermen'. Bij de 'flexibele' jeugdwerkers wordt meer speling toegelaten op de elastiek. Zij gaan er vanuit dat deze speling juist de nodige ruimte biedt om individueel pedagogisch te werken. Aangezien de jongere de regels overtrad en een conflict veroorzaakte, rekt de elastiek die jeugdwerker en jongere verbindt wel wat uit. Toch trachten deze jeugdwerkers hun reacties zo af te wegen dat 'de rek er niet uitgaat'. Met andere woorden, dat de afstand tussen beiden niet te groot wordt en zo het risico op een breuk vermeden wordt. Deze meer flexibele aanpak mag dus niet geduid worden als een ondoordacht vieren van de teugels, maar wel als strategische flexibiliteit. Men kiest ervoor om af en toe enige soepelheid aan de dag te leggen om op lange termijn een meer effectieve normering te bewerkstelligen.

Met dank aan Kurt de Wit, K.U. Leuven, Facta redacteur.

De Marktdag Sociologie 2

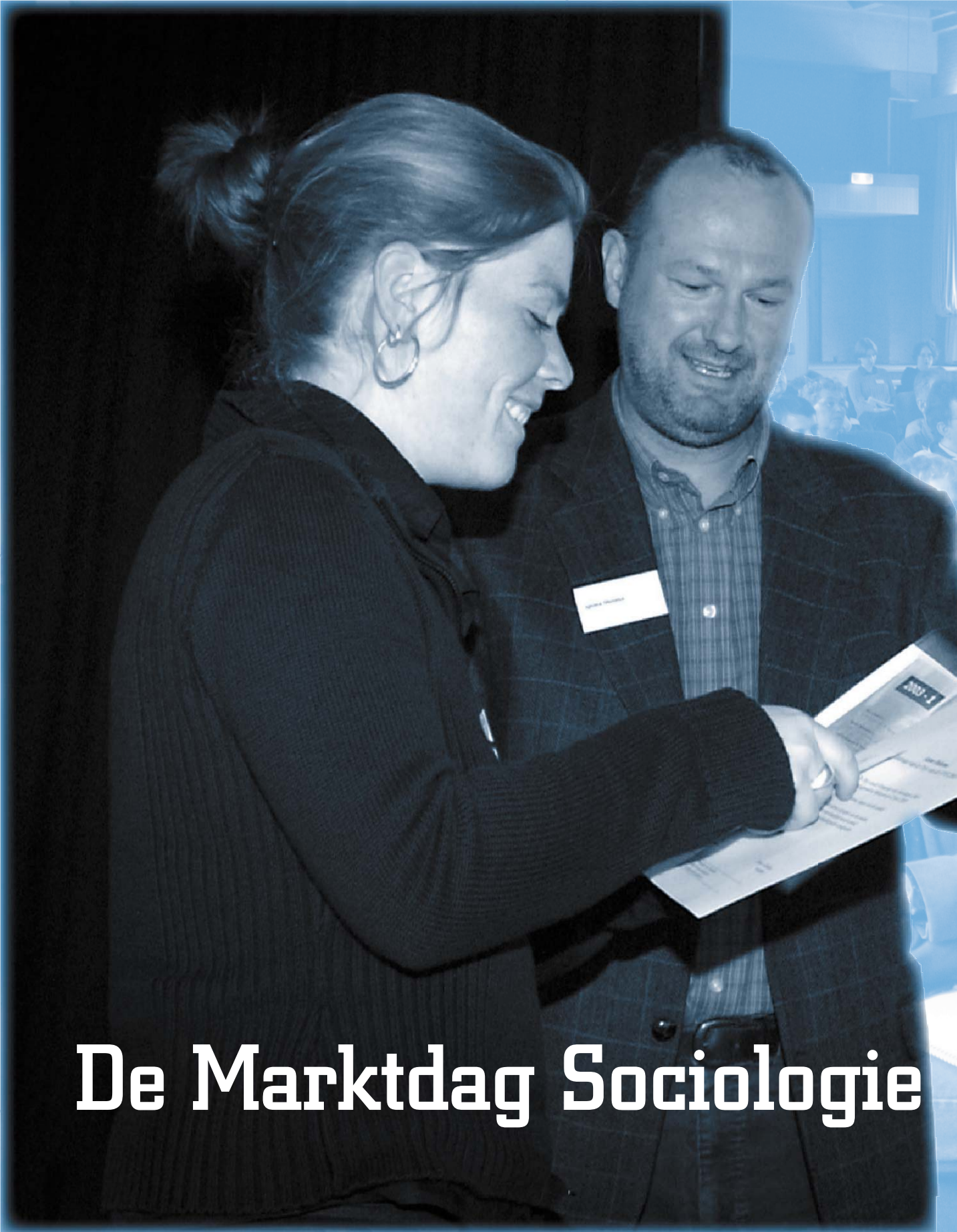

2003

Foto's: Bert Beelen, Nijmegen

Op 22 mei 2003 organiseerden de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) en de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) voor de vierde keer de Marktdag Sociologie. In de plenaire ochtendsessie sprak Gabriël van den Brink over 'maatschappelijke onvrede' en reikte Ignace Glorieux de prijs van de VVS uit. Op de marktdag werden ongeveer 140 papers gepresenteerd rond verschillende subthema's uit de sociologie. Het programmaboek is nog te downloaden op het webadres :
http://www.sociologie.be/marktdag/Programmaboek_Marktdag_Sociologie.doc

De Marktdag Sociologie

Prijs Vereniging voor Sociologie

De Vlaamse Vereniging voor Sociologie schrijft jaarlijks een prijs uit voor pas afgestudeerde sociologen. Alle afgestudeerde sociologen van Vlaamse universiteiten die minstens onderscheiding haalden, worden uitgenodigd aan de prijs deel te nemen. De deelnemers zenden een paper in die gebaseerd is op hun eindverhandeling. De paper van de laureaat wordt gepubliceerd in het *Tijdschrift voor Sociologie* en de winnaar ontvangt 600 euro.

De Prijs van de Vereniging voor Sociologie kende de afgelopen twintig jaar - net als de Vereniging voor Sociologie zelf - een wisselend succes. Er is zelfs een aantal jaren - begin de jaren negentig - dat de prijskamp niet werd ingericht. Sinds een achttal jaren wordt de wedstrijd echter opnieuw jaarlijks georganiseerd, al werd er de prijs niet elk jaar uitgereikt. Vorig jaar hadden we dan weer uitzonderlijk twee laureaten en werd de prijs voor het eerst uitgereikt op verplaatsing, nl. op de Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen in Amsterdam. Vandaag staan we hier terug in Nederland en we zijn erg verheugd dat de jury opnieuw een schitterende bijdrage heeft kunnen selecteren.

Dit jaar waren er tien inzendingen (vorig jaar acht). De jury - dit jaar opnieuw onder de voortreffelijke leiding van Dimitri Mortelmans - maakte een eerste selectie en kwam unaniem overeen dat vijf inzendingen in aanmerking kwamen voor de Prijs van de Vereniging voor Sociologie. De vijf inzendingen op deze shortlist werden opnieuw grondig gelezen en beoordeeld. Alle vijf werden ze als waardevolle tijdschriftartikels beschouwd. Elk jurylid rangschikte afzonderlijk de overgebleven artikels, 6 van de 7 juryleden plaatsten één specifieke bijdrage bovenaan. De jury kwam dan ook al direct tot het besluit de prijs 2003 toe te kennen aan het artikel:

Het meten van stress - De stress van het meten

Het betreft een methodologisch bijdrage waarin een vergelijking gemaakt wordt tussen verschillende meetmethodes voor het meten van stress.

En ik citeer een stukje uit het juryverslag:

'Dit is een vlot leesbare en goed gestructureerde bijdrage. De opbouw is logisch, de probleemstelling is duidelijk en het verslag van de analyse is zeer systematisch. Een evenwichtig besluit, dat het bereik van de data niet overstijgt en sterk gericht is op praktische relevantie sluit deze bijdrage op de juiste wijze af.

Zeer knap geschreven en opgebouwd, waardoor het direct publiceerbaar is.'

Knap geschreven, vlot leesbaar, logisch opgebouwd en duidelijke probleemstelling... laat ons hopen dat dit een nieuwe trend wordt in de sociologie, want dergelijke bijdragen in vaktijdschriften zijn heel zeldzaam geworden.

Rest me nog de naam van de laureate bekend te maken. Het artikel '*Het meten van stress - de stress van het meten*' werd geschreven door Anne Delarue. Zij studeerde af aan de K.U. Leuven.

Ignace Glorieux
Voorzitter van de VVS

2003

Een Glorieuze Erepromotie in 1965

In Memoriam Robert K. Merton

C.J. Lammers

Op 2 juli a.s. zal het 38 jaar geleden zijn dat Robert K. Merton - eind februari jl. gestorven op de leeftijd van 92 jaar - ter gelegenheid van de 290^e Dië's het eerste eredoctoraat in de Sociale Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Leiden ontving. Zijn promotor was Van Heek, de stichter van de Leidse sociologieopleiding en in die tijd 'de' grote man in Nederland op het vakgebied van de sociale stratificatie (de studie van klassen, rangen en standen). Promotor en promovendus kenden elkaar uit de Internationale Sociologenvereniging en inmiddels hadden enige medewerkers van Van Heek - de latere hoogleraren Goddijn en IJzerman - een tijdje aan Columbia University gestudeerd.

Mertons promotie is mij bijgebleven als een glorieuze ceremonie in het kader waarvan Van Heek zijn Amerikaanse collega terecht kon roemen als een, zo niet 'de', internationale gangmaker van de sociologie. Merton, immers, was voor ettelijke generaties naoorlogse sociologen op het Westelijk halfrond een toonaangevende en inspirerende figuur. Hij propageerde empirisch onderzoek aan de hand van theorieën van beperkte reikwijdte, bracht de sociologie van kennis en wetenschap tot bloei, gaf richting aan de postweberiaanse bureaucratietheorie, nam allerlei initiatieven op het gebied van de studie van sociale problemen en afwijkend gedrag en lanceerde een praktisch soort functionele analyse dat alom aftrek vond. De afgelopen weken viel mij op dat - als zijn dood ter sprake kwam - iedereen die destijds sociologie studeerde nog enige kernachtige inzichten van Merton kon noemen (zoals de 'self-fulfilling prophecy', 'manifeste en latente functies', de referentiegroep theorie) en zich herinnerde hoe zijn artikelen of boeken als verplichte tentamenliteratuur als een ware verademing beleefd werden. In zijn laudatio memoreerde Van Heek dat de grootste categorie Nederlandse gepromoveerden in de sociologie van 1945-1957 (38%) 'Mertoniaans' genoemd kon worden, omdat hun werk verricht was in de geest van het door Merton aanbevolen genre ('middle range theory' getoetst aan de hand van empirische gegevens)¹.

Die tweede juli 1965 was overigens een zonnige dag, zodat de receptie in de Hortus plaats vond. Verder was het toentertijd de gewoonte dat Rector, eredoctores, hun promotores en andere hoogleraren op de Sociëteit Minerva ontvangen werden. Na afloop daarvan begeleidde ik Merton naar een volgende pleisterplaats en zo wandelden we door Leiden waarbij onze eregast - in rokkostuum en getooid met de mooie Leidse kappa - het volk zijn 'zojuist verkregen waardigheid' toonde. Daarbij bleek dat hij - terwijl ik op Minerva mijn tijd verdaan had met kletsen - de gelegenheid had benut om de Praeses Collegii van het L.S.C. volgens de regels van de sociologische kunst

te interviewen! Toen ik hem nl. uitlegde dat het Corps bestond uit studenten 'van beteren huize', kon hij daar meteen aan toevoegen dat het L.S.C. niettemin een 'open' associatie was waar sociale mobiliteit voorkwam! Immers, die toenmalige Praeses had Merton verteld dat hij maar van 'gewone komaf' was en als werkstudent het nodige moest bijverdienen om zijn staat als Corpslid en Praeses te bekostigen.

Daags vóór zijn promotie hield de eredocotor een - prachtig gepresenteerde! - rede over 'het Mattheüs-effect', een door Merton ontdekte regelmaat die erop neer komt dat een wetenschappelijke publicatie hoger gewaardeerd wordt naarmate de auctor intellectualis ervan befaamd is. Zo ook gaat, bijv. in het geval van een gezamenlijke prestatie van twee auteurs die allebei gelijkelijk bijdroegen tot het eindresultaat, de beroemde figuur met de eer, althans een groter deel van de eer, strijken dan diens minder bekende partner. Zijn Leidse rede hierover was een eerste 'try-out', want Merton publiceerde de definitieve versie pas in 1968 en langzamerhand is het Mattheüseffect een algemeen bekende notie.

De Leidse econoom Halberstadt verwees ernaar in zijn oratie in 1974 (waarbij hij overigens niet het Mattheüseffect à la Merton behandelde, maar een latere toepassing van het begrip op de verdeling van sociale overheidsuitgaven). De - eveneens Leidse - theoloog (M.) de Jonge was daarbij aanwezig en het viel deze Nieuw-Testamenticus op dat de in deze theorie verwerkte, impliciete exegetische van de betreffende tekst uit Mattheus (25: 29, '...een iegelijk die heeft, dien zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben; maar van dengene die niet heeft, van dien zal genomen worden, ook wat hij heeft.') eigenlijk niet klopt. Hij hield daar toen een voordracht over, o.a. voor het Leidse hooglerarendispuut De Vijf. Toen ik dat later eens aan Merton - die ik zo nu en dan op sociologencongressen wel tegenkwam - vertelde, bleek dat hem in hoge mate te interesseren en was De Jonge zo goed niet of hij moest hem een Engelse samenvatting sturen. Hij kreeg prompt een aardig bedankbriefje terug en in een artikel in 1988² over de verdere lotgevallen van het Mattheüseffect, bracht Merton heel conscientieus verslag uit van de bevindingen van De Jonge!

Kortom, Merton was niet alleen een eminent geleerde, maar ook een intellectueel met een brede belangstelling niet alleen voor allerlei zaken buiten zijn eigen vakgebied, maar óók voor mensen die hij in zijn lange, werkzame en niet altijd even vrolijke leven ontmoette. Alleen aan zijn correspondentie had hij al dagwerk, zodat hij zijn wetenschappelijke activiteiten - als ik de verhalen mag geloven - voor een groot deel 's nachts verrichtte. Hoe dan ook, in de loop der jaren kreeg ook ik zo nu en dan een fraai gestileerde brief van hem. De laatste dateert van eind jaren tachtig, naar aanleiding van een overdrukje

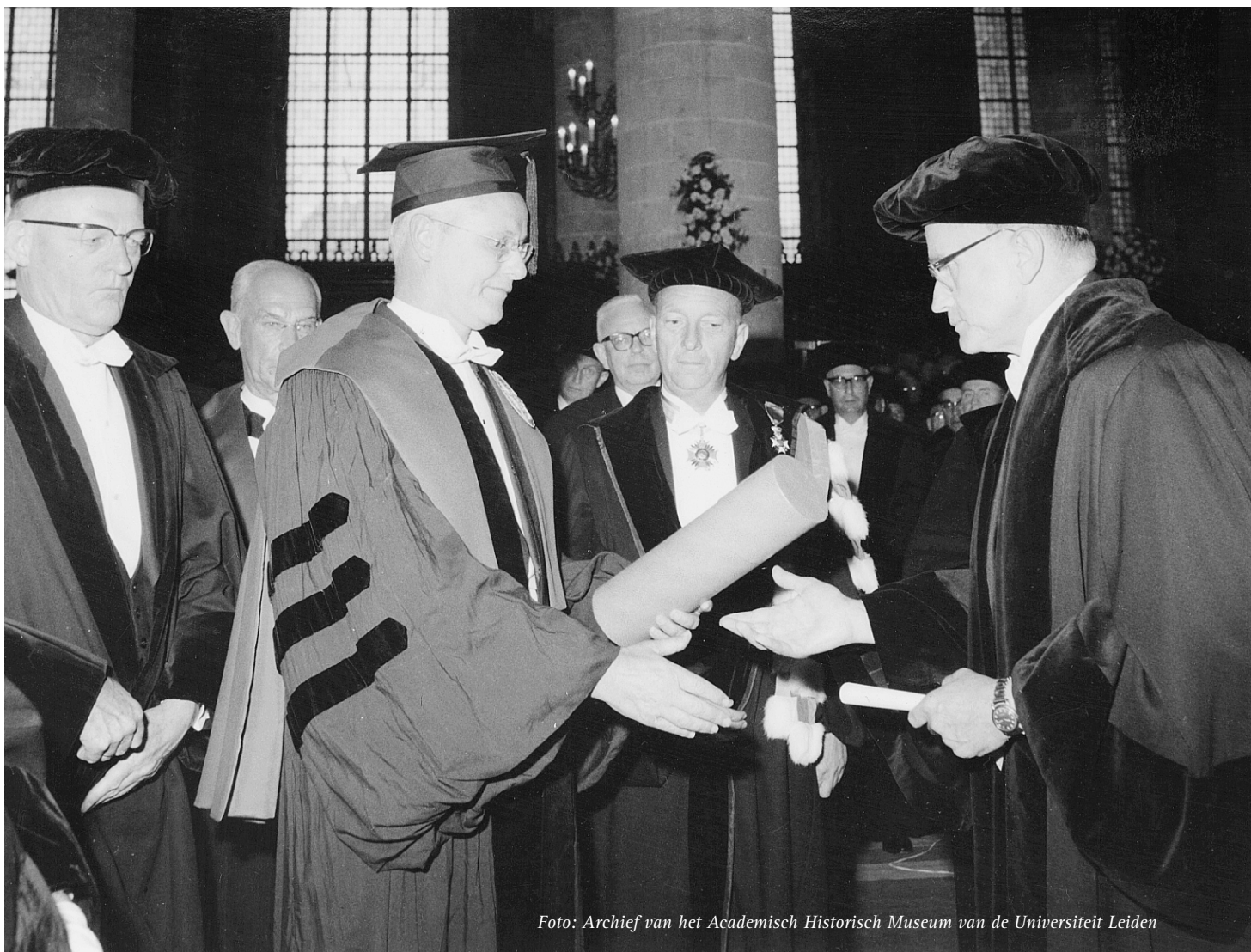

Foto: Archief van het Academisch Historisch Museum van de Universiteit Leiden

van een artikel dat ik hem zond. Hij was daarmee nogal ingenomen zodat hij toen - zelf bijna 80, terwijl ik even 60 was! - schreef dat we elkaar maar eens bij de voor-naam moesten gaan noemen! Welnu, het is er niet meer van gekomen, want voor zover ik mij herinner heb ik hem sindsdien niet meer geschreven of gesproken. Ik weet trouwens niet of ik het opgebracht zou hebben. Merton was een weliswaar aimabele, maar zodanig imponerende en gedistingeerde leermeester dat ik hem niet gauw met een familiaar 'hé, Bob!' begroet zou hebben.

Niet alleen voor mij, maar voor het merendeel der sociologen - en denk ik, eveneens voor vele andere sociale wetenschappers - figureerde Merton als een unieke en authentieke autoriteit. Was indertijd zo'n 38 procent van de naoorlogse dissertaties 'Mertoniaans', in 1997³ bleken nagenoeg alle (45) proeven van bekwaamheid der abiturienten (sociologen en antropologen) van de Amsterdamse School tot het Mertoniaanse genre (empirisch onderzoek aan de hand van theorie) te behoren en hetzelfde geldt voor de proefschriften waarmee inmiddels meer dan negentig cursisten van het ICS (Interuniversitair Centrum voor Sociaal-wetenschappelijke theorievorming en methodenontwikkeling) de doctorsgraad verwierven⁴. Met andere woorden, het door Merton zo warm aanbe-

volen genre is - uiteraard niet alleen, maar wel mede en met name - door zijn toedoen in de sociologie en andere sociale wetenschappen de normale werkwijze geworden. Naar Mertons eigen werk wordt tegenwoordig veel minder frequent verwezen dan vroeger, maar dat hoeft ook niet, want het gros van zijn inzichten, theorieën en begrippen is eveneens gemeengoed geworden!

Noten

1. C.J. Lammers en H. Philipsen, 'Ars promovendi', *Sociologische Gids*, 11^e jrg. (1964: 52-83)
2. Robert K. Merton 'The Matthew Effect in Science, II. Cumulative Advantage and the Symbolism of Intellectual property', *ISIS* (1988), 79: 606-623.
3. Ton Zwaan, Proeven van bekwaamheid. De dissertaties van de Amsterdamse School voor Sociaal-wetenschappelijk Onderzoek 1978 - 1997. Amsterdamse School, Tweede Lustrum, 1997.
4. Bij het ICS kán alleen maar op empirisch-theoretisch werk gepromoveerd worden!

Prof. dr. C.J. Lammers is emeritus hoogleraar Sociologie van de organisatie, Universiteit Leiden

De middenklasse heeft

Een jaar na de Pim Fortuyn-hype schreef Arie van der Zwan een boek over 'de uitdaging van het populisme'. Na een stortvloed van krantenartikelen en soundbytes eindelijk een gedegen analyse? Discussies over mondialisering, migratie en integratie komen voorbij. Ook schrikt de auteur niet terug voor stevige kritiek op zijn 'eigen' PvdA. Dat belooft wat, denkt de lezer dan.

Michiel Beker

Van der Zwan schetst het beeld van een samenleving waarin het kapitalisme, na een periode van succesvolle inkapseling door de verzorgingsstaat, onder invloed van globaliseringsprocessen ongebreideld en ontwrichtend zijn gang gaat. Open grenzen betekenen het 'weglekken' van de overheidsmacht, toenemende sociaal-economische onzekerheid en de komst van enorme aantallen migranten die vervolgens niet integreren. De middenklasse voelt zich door dit alles zo bedreigd dat zij vatbaar wordt voor populistische stromingen. De afgelopen twee decennia onderging de westerse wereld drie golven van populisme: het 'radicaal rechts' van Reagan en Thatcher, de 'derde weg' van Blair *cum suis* en de derde golf die Van der Zwan rond 2001 laat beginnen. In de eerste twee gevallen pretendeerde het populisme de middenklasse te redden van de expansieve verzorgingsstaat, om haar vervolgens uit te leveren aan het mondiale kapitalisme. Herwaardering van de nationale staat als beschermers, onderbouwd door een 'verlicht nationalisme', is volgens de auteur het recept voor deze malaise.

Het interessante is dat Van der Zwan de recente Nederlandse uitbarsting van populisme in een breder kader tracht te plaatsen. Alleen jammer dat hij de kernbegrippen in zijn betoog niet duidelijk afbakent en vooral de onderlinge verbanden daartussen niet overtuigend legt. Dat is deels inherent aan het karakter van het boek, een bundel van grotendeels eerder verschenen teksten.

Vooral de veranderingen binnen het kapitalisme (waaronder mondialisering) en immigratie en integratie nemen een behoorlijke plaats in. Op het eerste gezicht zijn dat relevante factoren achter de opkomst van het populisme, maar hoe ligt het verband precies? Als zoveelste luidt Van der Zwan de noodklok over de slechte positie van de 'allochtone onderklasse'. Daarmee suggereert hij in feite dat betere integratie (en minder immigratie) de voedingsbodem voor het populisme zou wegnemen. Die veronderstelling is historisch gezien dubieus, gezien de talrijke voorbeelden van vervolging van 'volksvreemde' minderheidsgroepen met relatief veel succesvolle leden. Daarnaast blijkt ook in landen met weinig (niet-westerse) allochtonen, zoals Noorwegen, sprake te zijn van sterke populistische partijen.

Volkswil

Wat is populisme eigenlijk? Volgens Van der Zwan komt het voort uit 'een steeds weer terugkerende mentaliteit en gemoedstoestand die – ongeacht de historische en geografische context – de kop opsteken indien de positie van het maatschappelijk midden verzwakt raakt of ondermijnd wordt' (p. 11). Ook is populisme een tijdelijke zaak, omdat de krachten die het oproept opgaan in ideologische stromingen of verdampen. Met die ideologieën heeft het populisme volgens Van der Zwan overigens 'geen affiniteit', omdat die juist de verdeeldheid onder het volk benadrukken.

Zwan en het populisme altijd gelijk

ARIE VAN DER ZWAN
DE UITDAGING
VAN HET
POPULISME

MEULENHOFDOCUMENTAIR

Het probleem lijkt mij dat, omgekeerd, veel ideologieën wel degelijk populistische kenmerken vertonen, en wel precies omdat zij eveneens uitgaan van de notie van één natie, klasse, etniciteit of religie als alles overstijgende factor die de verdeeldheid moet bezweren. Hoewel het populisme soms inderdaad de beschreven karakteristieken van snelle 'boom and bust' vertoont, zijn er wel degelijk situaties waarin het een element vormt van een langduriger vorm van machtsuitoefening (of 'regime').

Recente studies over verschillende vormen van populisme in Latijns Amerika, de islamitische wereld en de voormalige communistische landen duiden hierop. Onder bepaalde omstandigheden kan sprake zijn van langdurige politieke mobilisatie onder het banier van 'het belang van het volk' (zoals tijdens een nationale bevrijdingsstrijd, waaruit veel populistische bewegingen in de voormalige koloniën zijn voortgekomen). Meestal wordt het populisme dan gedragen door een partij, sociale beweging of guerrillaleger, waarmee 'de wil van het volk' uiteindelijk een instrument wordt in handen van een militaire klik, cynische partijbonzen of, voor Nederland relevanter, opportunistische zakenlieden. Het is dan niet verbazingwekkend als er na verloop van tijd een nieuwe beweging opduikt om de 'volkswil' wederom van de nieuwe gevestigde orde te redden, of dat er concurrerende vormen van populisme ontstaan (zie de opkomst van de Arabisch Europese Liga). Niets over een dergelijke dynamische wisselwerking tussen populisme en (andere?) ideologieën is bij Van der Zwan terug te vinden.

Een meer zorgvuldig gebruik van eerdere studies over het populisme had Van der Zwan ook kunnen behoeden voor een andere valkuil, te weten de idee van 'de middenklasse' als centrale actor. Natuurlijk liggen hier interessante aanknopingspunten ter verklaring van het populisme, zoals de angst voor terugval omdat de beproefde nadruk op opleiding deze groep geen garantie voor een zeker bestaan meer biedt. Maar niet alleen is 'de middenklasse' zeer breed, ook blijkt uit de literatuur dat populistische bewegingen meestal berusten op allianties tussen (delen van) verschillende klassen. Ook in het geval van de Lijst Pim Fortuyn telt de achterban zowel ondernemers, arbeiders, werklozen als leden van de (meer beperkt gedefinieerde) professionele middenklasse. In plaats van uitvoerig stil te staan bij discussies over de Amerikaanse middenklasse in de jaren vijftig, had Van der Zwan beter wat plaats kunnen inruimen voor een analyse van deze gegevens over de LPF.

Keuzevrijheid

In het verlengde van het meerklassenkarakter van het populisme, vormt deze beweging niet een vergaarbak van verliezers, zoals Van der Zwan met zijn verwijzing naar de middenklasse als slachtoffer van de globalisering suggereert. De succesvolle ondernemers die Fortuyn in staat stelden om zich in de verkiezingsstrijd te storten, kunnen toch moeilijk als zodanig worden beschouwd. Ook gaat de angst voor diverse soorten dreigingen hand in hand

met een ongekeerd niveau van welvaart van de gemiddelde Nederlander. Buiten het feit dat een aantal groepen inderdaad buiten de boot valt, is het ook zo dat veel winst vanzelf nieuw verlies – en, meer nog, angst voor verlies – met zich meebrengt, van werkstress en files tot criminaliteit en technologische rampen.

Het succes van populistische bewegingen berust mede op hun vermogen om dergelijke 'kosten' te externaliseren en op het bord te leggen van degenen die 'buiten het volk' staan, met name immigranten en de diverse elites. In zekere zin valt Van der Zwans verhaal te lezen als een afgezwakte versie van dit populistische vertoog, vooral waar hij stelt dat mondialisering uitsluitend ten goede komt aan de genoemde groepen. Belangrijke kenmerken van het huidige patroon van mondialisering zijn echter juist dat brede groepen in het welvarende Noorden een ongekeerde keuzevrijheid in hun consumptiepatronen hebben verkregen en dat de mobiliteit vanuit het Zuiden in verhouding tot de goederen- en kapitaalstromen zeer sterk wordt beperkt. Dat ook de westerse middenklasse desondanks geconfronteerd wordt met de consequenties van mondiale spanningen, is voor Van der Zwan geen reden om een vernieuwing van de sociaal-democratie in het licht van deze dilemma's na te streven. De inzichten van de linkse 'anders-globalisten' zijn duidelijk niet aan hem besteed. Eerder lijkt de auteur ernaar te streven de problemen terug te dringen binnen het kader van de nationale staat zodat de oude sociaaldemocratische antwoorden alsnog hun geldigheid terugkrijgen. De rol van de onderneming op nationale schaal, die zijn omgeving beheerste en ook intern stabiel was en 'ten gunste van de hele maatschappij' stond, wordt geïdealiseerd (p. 58). Dat de lopende band van Henry Ford en de buurtwinkel van Albert Heijn zich wereldwijd hebben verspreid, lijkt bij Van der Zwan geen gevolg van een bewuste ondernemingsstrategie, maar zou uitsluitend te wijten zijn aan de anonieme krachten van de globalisering.

Nostalgie

Geen kwaad woord dus bij Van der Zwan over goedwillende nationale ondernemers en de ijverige middenklasse. Of deze fusie van jaren vijftig-nostalgie en middenstands-marxisme (de middenklasse is geproletariseerd en het proletariaat heeft altijd gelijk) het recept is voor een herleving van de sociaal-democratie, blijft de vraag. Een problematisch punt lijkt mij dat de hernieuwde nadruk op de nationale staat die Van der Zwan bepleit, zich moeizaam verhoudt tot de tegenstrijdige eisen binnen deze sociale groepen. De beweging van Fortuyn heeft immers laten zien dat het populisme een afkeer van staatsbemoeienis moeiteloos koppelt aan excessieve claims en verwachtingen ten aanzien van diezelfde staat. Helaas houdt Van der Zwan zich te weinig bezig met dergelijke kenmerken van het Nederlandse populisme, dat daarom ook in wetenschappelijk opzicht een uitdaging blijft.

Michiel Beker is redacteur van *Facta*

Arie van der Zwan – *De uitdaging van het populisme*. – Amsterdam : Meulenhoff, 2003, 223 p. – prijs: €17,50; ISBN 90 290 7331 4

Water en Theater

Liesbet van Zoonen

Voor de Oranjeliefhebber valt er sinds de dramatische afloop van de halve finale van het EK 2000 tegen Italië weinig plezier meer te beleven. Na zes gemiste Nederlandse strafschoppen was alleen een uitspraak van Johan Cruyff nog te verdragen: 'Italianen kunnen niet van je winnen, maar je kan wel van ze verliezen' (in Davidse, 1998). Voor het WK van 2002 plaatsten 'we' ons niet en de resultaten in de nu lopende kwalificatieronde zijn ook nog niet overtuigend. En dat nu we in tijden van globalisering en Europeanisering zo'n dringende behoefte aan nationale identificatiepunten schijnen te hebben. Dat is althans de *communis opinio* in theorieën over globalisering, dat ze een parallelle behoefte aan nationalisering en lokalisering oproept. Herman Pleij spreekt zelfs van 'oranje inhaalnationalisme' dat onze – onder druk van Europa – verblekende nationale identiteit weer nieuw leven in blaast (p.24). Voetbal is volgens de Engelse onderzoekers Liz Crolley en David Hand een belangrijk onderdeel van dat proces. Met name de speelstijl van nationale elftallen, aldus de auteurs, wordt nogal eens beschouwd als de uitdrukking van specifieke kenmerken van de nationale cultuur en identiteit. 'Notions are widespread, then, of English fighting spirit and virility, French flair and style, and German mental strength and efficiency' (p. 9).

Crolley en Hand onderzochten met dat uitgangspunt hoe de sportpers in Engeland, Frankrijk en Spanje door hun berichtgeving continuïteit en verandering in de constructie van nationale identiteit bewerkstelligen. De onderzoekers concluderen dat bepaalde mythes rond nationale elftallen een combinatie van voetbal- en nationale geschiedenis vormen: de Spaanse pers bijvoorbeeld is veel minder eenduidig in haar verwerking van zogenaamde typisch nationale kenmerken dan de Engelse of de Franse. Zij schrijven dat toe aan de Spaanse twintigste-eeuwse geschiedenis waarin de nationale identiteit ten diepste omstreden was.

Je vraagt je na lezing van hun boek af of de berichtgeving over het Nederlands elftal ook een nationale identiteit construeert, en welke voetbal- en vaderlandse kenmerken daarvan de bouwstenen zouden kunnen zijn. Tot wat voor voetbal zou de stereotype Nederlandse zuinigheid leiden: geen stap teveel, met maximaal resultaat? Het opgeheven Nederlandse vingertje: de sportiviteitsprijs? De Nederlandse handelsgeest: jij een overtreding, ik een overtreding, en altijd gelijk spel? Of zou dat laatste meer bij het poldermodel horen? Stefan Raatgever, student Communicatiewetenschap, stelde die vraag in zijn doctoraalscriptie en analyseerde nationale metaforen en stereotypen in de berichtgeving over het Nederlands elftal tijdens de toernooien van 1974, 1988 en 2000 (in *de Volkskrant*, *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad*). Met generaal Michels' uitspraak dat voetbal oorlog is in gedachten,

dirigenten, regisseurs of de drie musketiers, en het drama van 2000 werd door een krant zelfs getypeerd als *absurdistisch theater*. Is de watermetafoor duidelijk verbonden aan de vaderlandse geschiedenis, de theatermetafoor hoort bij het Nederlandse voetbal. Dat werd door de Engelse journalist David Winner ook al eens systematisch vergeleken met de Nederlandse kunsthistorische traditie. Hij stelt dat het Nederlandse totaalvoetbal een relatie met de ruimte aangaat die ook zichtbaar is in de Nederlandse schilderkunst, en een uitdrukking vormt van de strijd om de ruimte die Nederlanders altijd (met het water) hebben moeten voeren.

Zo komen theater, kunst en onze nationale waterhuishouding bij elkaar in de stijl van het Nederlands elftal en zijn eindelijk die gemiste strafschoppen te begrijpen: scoren met een penalty is de ultieme onkunstzinnige doelmatigheid en als Hollander schiet je niet met opzet gaten in de dijk. Blijven we dan 'wetmatige' verliezers? Globaliseringstheorieën suggereren twee scenario's: een verscherping van nationale identiteiten, en dus op zijn Nederlands nog fraaiere verliezen. Of een creolisering van stijlen, en dus met een mengmoesje van Nederlands, Duits en Italiaans (mengen met de Franse frivoliteit lijkt me contraproductief) onverslaanbaar. Maar niet 'echt' Nederlands. Ik zou het wel weten, nu Dick Advocaat nog.

wekt het geen verbazing dat de oorlogsmetafoor in alle jaren en in alle kranten steeds terugkomt. Typisch Nederlands is dat echter niet, want ook de Engelse, Spaanse en Franse pers gebruikt die zegswijze regelmatig voor hun nationale elftallen. Maar kijk eens naar het volgende barokke fragment uit De Telegraaf uit 1974: 'Terwijl het vaderlandse legioen tegen het bizarre decor van donder en bliksem en helse slagregens de zilvervloot onafgebroken door het "verdronken" Park stadion liet varen.....' Dat kan alleen maar over een Nederlands elftal gaan. Weer, water en de zilvervloot, Hollandser kan het niet. Alleen dat 'decor' past daar schijnbaar niet in. Theatermetaforen blijven echter de tweede typische Nederlandse uitkomst van de berichtgeving: door de jaren *voert* 'Oranje' volgens de kranten een *stuk*, *show* of *spektakel op*, en spelen zich in het strafschopgebied hachelijke *scènes* af, waarop een onverwachte *ontknoping* of *plot* volgt. Spelers zijn

Literatuur

- L. Crolley en D. Hand - *Football, Europe and the Press*. - London : Frank Cass, 2002
- H. Davidse - *Je moet schieten anders kun je niet scoren, en andere citaten van Johan Cruyff*. - Den Haag : BZZT6H, 1998
- A. Fortuin - Wetmatige verliezers : de zwarte esthetica van het totaalvoetbal. - In: *NRC Handelsblad*, 30 juni 2000
- H. Pleij - *Hollands welbehagen*. - Amsterdam : Ooievaar, 1998
- S. Raatgever - *Oranje en de nationale identiteit : berichtgeving over het Nederlands elftal in 1974, 1988 en 2000*. - Doctoraalscriptie Communicatiewetenschap, Universiteit van Amsterdam, 2003
- D. Winner - *Brilliant Orange : The neurotic Genius of Dutch Football*. - London : Bloomsbury, 2000

Besmet door het PV-virus

Barbara van Mierlo

Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 18 december 2002

Kiem van maatschappelijke verandering : verspreiding van zonnecelsystemen in de woningbouw met behulp van pilotprojecten. - Amsterdam :

Aksant, 2002. - prijs €28,50. - ISBN 90 526 0082 1. Verkrijgbaar bij de boekhandel. Een samenvatting staat op de website <http://www.ivam.uva.nl>

Na jarenlang praktijkgericht onderzoek, had ik behoefte aan wetenschappelijke verdieping. Ruim tien jaar werk ik bij IVAM, een milieukundig advies- en onderzoeksbureau verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Als een van de weinige sociale wetenschappers tussen mensen met een bèta-achtergrond is mijn werkveld heel breed: van de effectiviteit van milieubeleidsinstrumenten tot het maatschappelijk draagvlak voor verruiming van de rivieren. Het zwaartepunt lag op het evalueren van projecten met zonnecellen in opdracht van Novem en energiebedrijven.

De eerste inhoudelijke drijfveer om een proefschrift te schrijven vormde de technologie: zonnecellen. Zonnecellen worden afgekort tot PV. Met deze betrekkelijk nieuwe soort zonne-energie kan elektriciteit worden opgewekt. Toen ik in 1993 mijn allereerste onderzoek deed, ben ik besmet geraakt met het PV-virus. Ik was ervan overtuigd dat duurzame energie gestimuleerd moest worden en dat zonnecellen maatschappelijk gezien interessant waren, omdat het mensen in staat stelt om zelf hun elektriciteit op een duurzame manier op te wekken. Het idee bestond dat er maar één probleem bestond voor de marktintroductie van zonnecellen, namelijk dat ze veel te duur zijn. Dat idee wilde ik doorbreken. Je bent socioloog of je bent het niet.

De tweede inhoudelijke beweegreden resulteerde in de uiteindelijke vraagstelling. Ik kwam erachter dat er maar weinig bekend was over hoe pilotprojecten grootschalige verspreiding van een techniek kunnen bevorderen. En dat verbaasde mij gezien de vele subsidieregelingen voor demonstratieprojecten, praktijkexperimenten, marktintroductieprojecten enzovoorts. Wat ik wilde doen, was een theoretisch model ontwikkelen om de verspreiding van duurzame technieken te kunnen analyseren. Dat model moest verder aanknopingspunten hebben voor voorwaarden die aan projecten gesteld kunnen worden.

Wat heb ik gedaan? Het onderzoek bestond uit twee delen. In het eerste deel heb ik vier grote projecten met zonnecellen op nieuwbouwwoningen vergeleken. Wie waren erbij betrokken, hoe werden besluiten genomen,

wat waren de ervaringen van degenen die de projecten opzetten, wat hebben zij geleerd, gingen ze verder met zonnecellen, en wat waren de ervaringen van de gebruikers, de bewoners?

In het tweede deel van het onderzoek ben ik nagegaan of er een begin van maatschappelijke veranderingen zichtbaar is. Het uitgangspunt van het hele onderzoek is dat als een nieuwe techniek heel anders is dan bestaande technieken, de marktintroductie moeilijk is. Dat komt doordat de bestaande maatschappelijke regels en structuren (het socio-technologisch regime) nog helemaal niet zijn toegesneden op de nieuwe techniek. Om mijn eigen onderwerp als voorbeeld te nemen: nu is de elektriciteitsvoorziening centraal georganiseerd. De elektriciteit wordt in enkele grote centrales opgewekt en via het elektriciteitsnet verspreid naar de huishoudens. Voor PV op woningen moet veel anders georganiseerd worden. Dan zijn huishoudens degenen die de elektriciteit opwekken en soms ook leveren aan hun energiebedrijf. Er moet dan een afzetkanaal zijn om zonnepanelen makkelijk te kunnen verkrijgen; projectontwikkelaars en architecten moeten weten hoe ze zonnepanelen in nieuwbouwwoningen kunnen verwerken. En ga zo maar door. Niet alleen de techniek zelf moet dus verbeteren, maar ook de bestaande organisatiestructuren, normen en richtlijnen, productieprocessen, enzovoorts moeten veranderen. Het gaat om veranderingen die beginnen van onderaf in kleine, min of meer afgeschermdede delen van de samenleving; in de pilotprojecten.

Daarom heb ik mijn proefschrift 'Kiem van maatschappelijke verandering' genoemd. Een pilotproject is als een kastanje in een gebied waar nog geen enkele boom is. Als de kastanje eenmaal is uitgegroeid tot een kastanjeboom, zal er ook veel veranderd zijn in de omgeving: het is vochtiger onder de boom, er is meer beschutting, minder temperatuurschommeling en er zijn andere vogels en insecten. Tegelijkertijd geeft het woord 'kiem' de kwetsbaarheid aan. De kastanje zal alleen uitgroeien tot een boom als er voldoende licht, voeding en water is en

Foto: Carla Schoo

als hij niet voortijdig wordt weggeschoffeld. En net als bij bommen zullen degenen die pilotprojecten organiseren, bijna bovenmenselijk geduld moeten hebben. Zij zullen niet zelf oogsten. Hun kinderen misschien wel.

De puzzel begon met het ontwikkelen van een analysekader. Ik heb een onderscheid gemaakt tussen de effecten van pilotprojecten en succesfactoren. De effecten geven aan waartoe een pilotproject moet leiden om de verspreiding van een nieuwe techniek verder te helpen. En de succesfactoren geven aan onder welke omstandigheden deze effecten bereikt kunnen worden. Een belangrijk effect van een pilotproject zijn leerervaringen. Alle partijen die betrokken zijn bij een pilotproject kunnen leren wat er mogelijk is met de nieuwe techniek. Ze kunnen ook leren wat maatschappelijke knelpunten zijn. Dit betekent dat ze weten wat er moet veranderen om te zorgen dat de nieuwe techniek op grote schaal geïntroduceerd kan worden.

Het belangrijkste resultaat van het onderzoek is een model dat vier stappen onderscheidt in de ontwikkelingen van een pilotproject naar regimeverandering. In de eerste stap

wordt een pilotproject gerealiseerd. Bijvoorbeeld een project met zonnecellen in nieuwbouwwoningen. Dit project kan ertoe leiden dat de betrokken partijen zo enthousiast zijn dat ze nogmaals een project in de nieuwbouw realiseren. Als dat gebeurt, heet dit replicatie oftewel herhaling van de pilot. Het project kan er ook toe leiden dat een of meer partijen op het idee komen om zonnecellen toe te passen in de bestaande bouw. Als dat gebeurt heet het vertakking, omdat het vervolgproject zich op een ander marktsegment begeeft.

In de tweede stap vindt als het ware een analyse van de leerervaringen uit de pilotprojecten plaats. Articulatie van een niche wil zeggen dat de mogelijkheden van de nieuwe techniek in een specifiek marktsegment helder worden. Tegelijkertijd wordt helder wat de knelpunten in de bestaande maatschappelijke structuur en cultuur zijn.

De derde stap is maatschappelijke inbedding van de leerervaringen uit pilotprojecten. Dit gebeurt als huishoudens, energiebedrijven, beleidsmakers en bedrijven die zich bezig houden met productontwikkeling de goede voorbeelden uit pilotprojecten volgen. En als ze zorgen dat structurele knelpunten worden aangepakt. Er is bijvoorbeeld geleerd dat er te weinig aanbieders van zonnecelsystemen waren. Deze leerervaring is maatschappelijk goed ingebed gezien het ruime aanbod aan aanbieders. Ook is geconstateerd dat dakdek- kers belangrijk zijn voor de productontwik- keling. Het is echter nog niet gelukt hen daarbij te betrekken. Steeds opnieuw kunnen pilotprojecten worden gerealiseerd. De cyclus blijft zich dan herhalen. Uiteindelijk kunnen pilotprojecten leiden tot verandering van het 'socio-technologisch regime', dit is de vierde en laatste stap.

Als ik met deze bril naar de ontwikkelingen rondom zonnecellen in de woningbouw kijk, kom ik tot de conclusie dat er veel is bereikt. Er zijn vele ambitieuze, ingewikkelde pilotprojecten gerealiseerd. Het geïnstalleerde vermogen aan zonnecellen is naar verwachting gegroeid. Er zijn nieuwe marktsegmenten verkend. De prijzen zijn flink gedaald. Het netwerk van partijen rondom zonnecellen is uitgebreid en gevarieerder geworden. Zonnecellen zijn steeds meer opgenomen in bestaande algemene stimuleringsmaatregelen enzovoorts.

Daartegenover staat dat de maatschappelijke inbedding niet optimaal is. Vooral de kwaliteit van de producten en de dienstverlening zijn onvoldoende. Bovendien staan we nog maar aan het begin van maatschappelijke veranderingen. Als de ontwikkelingen nu op hun beloop worden gelaten, bestaat het risico dat de initiatieven van de afgelopen twaalf jaar voor niets zijn geweest. Als we in Nederland de kwantitatieve doelen voor 2010 en 2020 willen halen, dan is er nog een grote verenigde inzet nodig. Extra stimulans van de overheid met een nieuw leerprogramma is daarbij waarschijnlijk geen overbodige luxe.

Dr. E.D. de Leeuw is consultant van Methodika en docent aan het University College Utrecht.

Kinderen

Het oude gezegde 'kinderen moeten gezien maar niet gehoord worden' geldt niet langer bij surveyonderzoek. Kinderen hebben een stem en er wordt naar geluisterd. Als respondent worden kinderen en adolescenten serieus genomen. Binnen de onderwijskunde werd al langer vragenlijstonderzoek gedaan onder kinderen, maar algemeen surveyonderzoek waar kinderen *zelf* geïnterviewd worden, is relatief nieuw. Er is een duidelijke tendens dat als informatie bij kinderen of adolescenten zelf verkregen kan worden, dit de geprefereerde methode is; antwoorden van 'proxies', zoals ouders, zijn dan tweede keus. Zowel binnen het universitaire als binnen het overheidsonderzoek komt onderzoek onder jonge respondenten op gang¹. Binnen het marktonderzoek worden kinderen en adolescenten nu gezien als aparte doelgroepen. Recent zijn er speciale gedragsregels ontworpen voor jongerenonderzoek².

Toch is systematische methodologische expertise over het interviewen van kinderen en adolescenten schaars. Deze is grotendeels gebaseerd op ad hoc kennis uit een diversiteit aan disciplines, zoals kinderpsychiatrie, onderwijskunde, en ontwikkelingsleer, gekoppeld aan algemene methodologische kennis over het vraag-antwoordproces bij surveyonderzoek bij volwassenen³. Het is dan ook plezierig dat onlangs een methodologisch proefschrift over dit onderwerp is verschenen. Op 7 februari promoveerde Natacha Borgers aan de Universiteit Utrecht op een onderzoek naar de effecten van vraag- en kindkenmerken op de antwoordkwaliteit in vragenlijstonderzoek bij kinderen en adolescenten.⁴ Gebaseerd op secundaire analyse van bestaande datafiles en een tweetal experimenten onderzoekt zij de datakwaliteit van vragenlijstonderzoek bij verschillende leeftijdsgroepen. Daarbij staat de interactie tussen vraagkenmerken en de ontwikkeling van het kind centraal.

In het algemeen kunnen kinderen vanaf zeven jaar onderzocht worden met behulp van vragenlijsten. Rond zeven jaar is de taalvaardigheid voldoende ontwikkeld om eenvoudige vragen te kunnen begrijpen en te kunnen beantwoorden. De geheugencapaciteit wordt steeds groter en kinderen leren om verschillende gezichtspunten te onderscheiden. Dit zijn beide belangrijke randvoorwaarden voor het begrijpen en beantwoorden van vragen. Naarmate kinderen ouder worden, nemen hun cognitieve en sociale vaardigheden verder toe. Vanaf zestien jaar kunnen adolescenten beschouwd worden als volwassenen met betrek-

king tot hun cognitieve ontwikkeling. Door het CBS wordt momenteel standaard geëncquêteerd onder de bevolking van 16 jaar en ouder.

Naarmate kinderen ouder worden, wordt de kwaliteit van de gegevens beter. Zowel in de secundaire analyses als in de experimenten waarover Borgers rapporteert, neemt de betrouwbaarheid van schaalscores toe naarmate de kinderen ouder worden. Er lijkt daarnaast een duidelijke cesuur

als respondent

te zijn rond tien jaar. Niet alleen neemt de betrouwbaarheid met de leeftijd toe, er is ook een duidelijk interactie effect met vraagkenmerken. Kinderen ouder dan tien lijken meer te profiteren van vraagverbeteringen dan kinderen tussen de zes en negen. Helemaal verwonderlijk is dit niet. Volgens de ontwikkelingstheorie van Piaget maken kinderen rond deze leeftijd de overstap van de fase van de 'concrete operaties' naar de fase van het 'formeel

denken'. Ze kunnen daardoor beter nuances in de vraagformulering onderscheiden en reageren daar ook op.

Wat wordt nu verstaan onder verbetering van vragen. Allereerst is het belangrijk dat de vragen zo concreet mogelijk zijn en dat gebruikte termen ondubbelzinnig zijn. Natuurlijk geldt dit bij volwassenen ook, maar kinderen zijn extra gevoelig voor ambiguïteit. Een pretest van de gebruikte vragen, waarbij wordt nagegaan of de gebruikte termen duidelijk zijn, is bij kinderen absoluut noodzakelijk. Daarnaast dient het aantal antwoordcategorieën beperkt te blijven en welomschreven te zijn. Standaard 7-puntsantwoordschalen, thermometers of andere zeer genuanceerde schalen werken niet goed. Bij jonge kinderen zijn simpele ja-nee vragen adequaat, later zijn 4-6 antwoordcategorieën het maximum. Daarnaast dienen alle schaalpunten van een label voorzien te zijn, de veelgebruikte gewoonte om alleen de uiteinden van een antwoordschaal van verbale labels te voorzien, verlaagt duidelijk de betrouwbaarheid. Visuele schalen, zoals 'smileys' of in grootte oplopende blokjes, kunnen helpen om de betekenis van de schaalpunten te verduidelijken.

Het proefschrift van Natacha Borgers legt nog maar het topje van de ijsberg bloot. Hopelijk is deze publicatie het begin van een reeks onderzoeken naar kinderen als respondent.

Noten

1. Zie Jacqueline Scott - Children as Respondents : Methods for Improving Data Quality. - In: L. Lyberg, P. Biemer, M. Collins, E. de Leeuw, C. Dippo, N. Schwarz, and D. Trewin (eds) - *Survey measurement and process quality*. - New York : Wiley, 1997. - p. 331-50
2. Zie bijvoorbeeld de richtlijnen van de World Association of Opinion and Marketing Professionals: ESOMAR - *Guideline on Interviewing Children and Young People* (1999). Internet: <http://www.esomar.org/main.php?a=2&tp=79>
3. Voor een literatuuroverzicht zie N. Borgers, E. de Leeuw, J. Hox - Children as respondents in survey research : Cognitive development and response quality. - In: *Bulletin de Methodologie Sociologique (BMS)* 66 (2000) 60-75.
4. Natacha Borgers - *Questioning children's responses : the effects of child and question characteristics on response quality in self-administered survey research with children and adolescents*. - [S.l. : s.n.], cop. 2003. - 147 p.

René Gabriëls
Capaciteitsgroep
Wijsbegeerte, Fac. der
Cultuurwetenschap-
pen, Universiteit
Maastricht

Straatjongens in beeld

Toekomst en idealen in Bangalore
(Zuid-India)
Saskia Nieuwenhuizen
Amsterdam : Aksant, 2003. - 166
p. - €18,50; ISBN 90 5260 076 7

In de sociale wetenschappen domineert het buitenperspectief. Meestal wordt in de derde persoon over sociale fenomenen geschreven. In dit aangrijpende antropologische onderzoek over straatkinderen in Bagalore (India) wordt echter ook ruimte geboden aan het binnenperspectief: hoe zij in de eerste persoon praten over hun dromen, idealen en problemen. Zonder de structurele oorzaken van de toename van het aantal straatkinderen (o.a. corruptie, urbanisatie en het neoliberale dictaat van het IMF) uit het oog te verliezen, laat Patricia Nieuwenhuizen de straatkinderen zoveel mogelijk zelf aan het woord. Zij ver-richtte zogenaamd participatief actie onderzoek, omdat het verzamelen en analyseren van informatie over een ervaren en gevoeld probleem tot doel heeft 'concrete acties te plannen om dit probleem aan te pakken'. Daarmee omzeilde zij allerlei problemen die kleven aan het conventionele onderzoek en leverde zij een belangrijke bijdrage aan de in opkomst zijnde 'Childhood Anthropology'.

ICT en samenleving

De sociale dimensie van technologie
Jos de Haan en Jan Steyaert (red.)
Amsterdam : Boom, 2003. - 206 p.
- €22,00; ISBN 90 5352 903 9

Nu de internetzeepbel vanwege de vele failliete internetbedrijven is gesprongen, ontstaat er wellicht meer ruimte voor een nuchtere kijk op de mogelijkheden en beperkingen van de moderne Informatie- en Communicatie Technologie (ICT). Daartoe nemen Jos de Haan en Jan Steyaert met dit eerste jaarboek *ICT en Samenleving* het voortouw. Zij presenteren boeiende inzichten in de mate en wijze waarop ICT allerlei maatschappelijke sferen heeft veranderd. Daarbij verhelderen zij allerlei veranderingen aan de hand van processen als individualisering, informalisering en globalisering. Voorbij de dotcomhype wordt stil gestaan bij kwesties als de digitale kloof tussen de *haves* en *have nots*, de betekenis van internet voor sociale contacten en de beoordeling van de kwaliteit van internetinformatie. Bij dit al laten zij zich leiden door de beleidsrelevante vraag: hoe kan ICT ingezet worden ter verbetering van de kwaliteit van leven?

Tijdschrift voor Sociologie

Themanummer: Mediastudies in
Vlaanderen en Nederland
23 (2002) 3/4
Leuven : Acco, 2002. - 631 p. -
€19,86

Hoewel het aan de taal niet kan liggen, nemen Nederlandse sociologen blijkens hun verwijzingen nauwelijks waar wat hun Vlaamse collega's in België voortbrengen. Andersom, zo blijkt uit dit themanummer over mediastudies van het Vlaamse *Tijdschrift voor Sociologie*, ligt dat anders. Daarin wordt ruimschoots aandacht besteed aan zowel de theorievorming als het empi-

risch onderzoek rondom media. In het eerste deel van het themanummer worden drie theoretische perspectieven behandeld: een sociaal-wetenschappelijk, een politiek-economisch en een culturalistisch perspectief. De overige drie delen behandelen verschillende soorten media: gedrukte media, audiovisuele media en nieuwe media.

In het hart van de verzorgingsstaat

Het Ministerie van Maatschappelijk
Werk en zijn opvolgers (CRM, WVC,
VWS), 1952-2002
Ido de Haan & Jan Willem Duyvendak (red.)
Zutphen : Walburg Pers, 2002.
- 400 p. - €34,95; ISBN 90-5730-
214-4

De identiteit en legitimiteit van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) hebben zich sinds haar oprichting in 1952 sterk gewijzigd. Dat haar identiteit

door de tijd heen is veranderd, blijkt alleen al uit de diverse namen die het ministerie heeft gekend: ministerie van Maatschappelijk Werk (1952-1965), ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (1965-1982), ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (1982-1994). Over de legitimiteit van het takenpakket van het ministerie is voortdurend strijd geleverd. Zo komen sommige taken met betrekking tot de zorg van de overheid voor het welzijn van burgers onder vuur te liggen, terwijl andere taken van die kritiek gevrijwaard blijven. Waarom dat zo is, wordt uit de doeken gedaan in deze uitstekende geschiedschrijving van een van de belangrijkste hofleveranciers van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Daarbij wordt aandacht geschonken aan de ontwikkeling van beleidsconcepten, institutionele veranderingen en maatschappelijke ontwikkelingen.

Paradox van wetenschappelijk gezag

Over de maatschappelijke invloed
van adviezen van de gezondheids-
raad
Roland Bal, Wiebe Bijker, Ruud
Hendriks
Den Haag : Gezondheidsraad, 2003.
- 382 p. - €39,00; ISBN 90 5549
440 2

'Zolang de werelden van wetenschap en politiek - van feiten en waarden, objectiviteit en subjectiviteit, argumentatie en macht - als wezenlijk verschillend worden gezien, blijft gezagvol wetenschappelijk advies een paradox. Zodra de blik wordt gericht op het praktische werk dat wetenschappelijk adviesorganen doen en op de instrumenten die zij daarbij inzetten, wordt duidelijk dat dergelijke hybride fora niet slechts dagelijks leven met die paradox, maar hem ook oplossen.' In een interessante studie van de Gezondheidsraad tonen Roland Bal, Wiebe Bijker en Ruud Hendriks dit aan. Zij laten zien hoe dit op de grens van wetenschap en politiek opererend adviesorgaan erin slaagt haar gezag te consolideren. De Gezondheidsraad ontleent haar gezag als wetenschappelijk adviseur niet alleen aan de wetenschappelijke kwaliteit van haar werk, maar ook aan de vernuftige wijze waarop ze zich steeds weer positioneert ten opzichte van politiek, beleid en maatschappelijk debat. Aan de hand van tal van casestudy's (o.a. xenotransplantatie, dioxinen, erfelijkheidsdiagnostiek en gentherapie) wordt dit aangetoond.

Homo Sacer

De soevereine macht en het naakte leven
Giorgio Agamben
Amsterdam : Boom/Parrèsia, 2003.
- 213 p. - €22,50; ISBN 90 5352 829 6

Giorgio Agamben pretendeert in dit veel vertaalde hypeboek de sleutel tot de geschiedenis te hebben gevonden. Maar tussen zijn in abstracte begrippen vervatte

pretenties en de historische werkelijkheid gaapt een diepe kloof. De drie uit de Oudheid stammende sleutelbegrippen zijn: zoë, bios en homo sacer. Bij de Grieken duidde zoë op het naakte leven dat alle levende wezens (dieren, mensen en goden) gemeen hebben en bios op de specifieke levensvorm van een individu of groep. In de klassieke wereld is het naakte leven dat zich reproduceert in de privé-sfeer (oikos) uitgesloten van de sfeer van de politiek (polis). Kennmerkend voor de moderniteit is juist dat het naakte leven zijn intrede doet in laatst-

genoemde sfeer en het object wordt van allerlei disciplinerende politieke strategieën. Met deze biopolitiek wordt op een nieuwe wijze vorm gegeven aan een figuur uit het Romeinse recht: de homo sacer (de heilige mens). Dit was iemand die van elke vorm van recht uitgesloten was en daarom door iedereen gedood kon worden. Ook al duikt deze figuur in het concentratiekamp op, daarmee kan men niet, zoals Agamben pretendeert, de situatie van figuren die tegenwoordig geknecht en onderdrukt worden adequaat beschrijven.

De gedragscode voor onderzoek: Na de theorie nu nog de praktijk

Anton J. Nijssen

In de vorige *Facta* werd een artikel van Femke Molenaar gepubliceerd over de gedragscode voor onderzoek. Het is goed dat deze code aandacht krijgt, en de beschrijving van de noodzaak en voordelen ervan is in het artikel helder. Toch is een aanvulling op het artikel nodig. De code is namelijk nog NIET gewaarmerkt en ook nog NIET ingevoerd. In het onderstaande leg ik dat uit. Voor de snelle lezer geef ik vast hier mijn slotzin. *Dames en heren universiteitsbestuurders: er ligt een klus voor u. Pak hem a.u.b. op.*

Noodzakelijke goedkeuring

De nieuwe gedragscode voor onderzoek is opgesteld op initiatief van de Sociaal-wetenschappelijke Raad van de KNAW. De code vloeit voort uit de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP), die in het najaar van 2001 is aangenomen als de opvolger van de Wet Persoonsregistratie. Zo'n gedragscode is te zien als zelfregulering van, in dit geval, de beroepsgroep van onderzoekers. In de code worden algemene bepalingen uit de wet nader ingevuld en worden basale werkafspraken over de omgang met persoonsgegevens vastgelegd. De gedragscode kan pas effectief worden gebruikt als deze is goedgekeurd door de toezichthouder die is ingesteld om de goede werking van de WBP te bewaken: de Commissie Bescherming Persoonsgegevens (CBP). Dan krijgt de code namelijk de gewenste werkingskracht. De KNAW kon deze goedkeuring niet aanvragen, want deze organisatie wordt door de CBP niet gezien als de vertegenwoordiger van de beroepsgroep van academische onderzoekers. De werkgemers - de universiteitsbesturen - moeten deze aanvraag doen, eventueel ondersteund door de VSNU. Dit is ook de reden waarom de KNAW de gedragscode als een *advies* aan de VSNU heeft aangeboden.

Ter geruststelling nog het volgende. Eind vorig jaar is een concept van de gedragscode besproken op een bijeenkomst waar ook de voorzitter van de CBP - de heer Hustinx - aanwezig was. Uit zijn reactie valt op te maken dat de tekst van de gedragscode positief is beoordeeld. Het zou niet teveel moeite moeten kosten om de noodzakelijke goedkeuring daadwerkelijk te verkrijgen van zijn Commissie.

Noodzaak van goede implementatie

Op een punt is het artikel van Molenaar niet helemaal correct. In het verleden waren er ook gedragscodes voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek, namelijk codes die aansloten bij de toen geldende Wet Persoonsregistratie. Deze codes waren in het veld van beleids- en marktonderzoek ontwikkeld en werden door bedrijven en instellingen in deze branche ook gehanteerd. Onderzoekers in universitaire instituten hebben het op dit punt af laten weten. Men heeft de betreffende gedragscodes niet overgenomen en is zich er ook niet naar gaan gedragen. Er zijn situaties aanwijsbaar, waarin slordig en ook onjuist met persoonsgegevens is gewerkt. Er is daarom geen aanleiding om te veronderstellen dat de nieuwe gedragscode als vanzelf zal worden toegepast. Nadat de code is voorgelegd aan, en goedgekeurd door, de CPB moet er nog een stap gezet worden. De gedragscode moet dusdanig worden geïntroduceerd dat hij nageleefd zal gaan worden. In mijn ogen kan dat op een betrekkelijk simpele manier: een desbetreffend artikel in de arbeidscontracten van de wetenschappelijke medewerkers; een expliciet nalevingsbesluit in de reglementen of de jaarstukken van de onderzoeksinstituten.

Dames en heren universiteitsbestuurders: er ligt een klus voor u. Pak hem a.u.b. op.

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het Facta-abonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, email: jansenj@fsw.LeidenUniv.nl

Lustrumconferentie Antropologen

Call for papers

Op vrijdag 21 november 2003 organiseert de Antropologische Beroepsvereniging opnieuw een lustrumconferentie, ditmaal ter gelegenheid van '105 jaar antropologie in Nederland'. Het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden is bereid gevonden de conferentie te huisvesten. Wij ontvangen graag van onze leden volledige panelvoorstellingen, bij voorkeur over nieren-regionale en niet-specialistische thema's. Vóór 1 juli 2003 te sturen naar: J. Jansen, dept. CA/SNWS, postbus 9555, 2300 RB Leiden.

Panelvoorstellingen moeten bevatten: korte beschrijving van het onderwerp, namen van organisator(en) en drie of vier deelnemers met titels van hun presentaties (evt. met abstracts). Panels worden parallel geprogrammeerd; er is voor elk panel twee uur beschikbaar.

SECTIE PRAKTIJKPOLITICOLOGIE NKWP

Secretariaat: Willeke van Staalduinen, email: wilstaal@zonnet.nl

Nieuw bestuur Praktijkpoliticologen

De sectie praktijkpoliticologie van de NKWP heeft een nieuw bestuur. Voorzitter is het PvdA-Tweede Kamerlid Jet Bussemaker. Zij houdt zich in de Tweede Kamer bezig met arbeidsmarktbeleid, levensloopvraagstukken, gesubsidieerde arbeid en de WAO. Bussemaker promoveerde in 1993 op de dissertatie *'Betwiste Zelfstandigheid, Individualisering en sekse in de Nederlandse verzorgingsstaat'*. Voor dit proefschrift kreeg zij de politicologenprijs. Naast haar werk in de Kamer is Jet Bussemaker als politicoloog een dag in de week werkzaam aan de VU. De sectie kent dit jaar een uitgebreid bestuur waarin de vele soorten werkzaamheden die politicologen in de praktijk verrichten tot uiting komen. Secretaris is Marloes Krom, werkzaam bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Overige leden zijn: Marleen Barth, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland; Peter Mooren, werkzaam bij Zenc, een adviesbureau voor ICT-innovaties in het publiek domein; Jan Nekkers, werkzaam bij Futureconsult^{bv}, een adviesbureau dat toekomstscenario maakt (Jan Nekkers zal tevens de contacten met Facta onderhouden), Laurens Slot, communicatieadviseur; Astrid Visser, directeur van IZA, een zorgverzekeraar voor ambtenaren, en Jan Zonneveld die verbonden is aan de ING-bank (als bankier is Jan Zonneveld tevens toegetreden tot de kascommissie van de Kring).

Het nieuwe bestuur heeft reeds een wapenfeit op haar naam staan: een zeer geslaagd bezoek van een twintigtal praktijkpoliticologen aan het hoofdkantoor van de ING-bank waar zij werden ontvangen door ING-directeur en tevens politicoloog Rutger Koopmans.

Het bestuur is van plan de komende tijd met regelmaat werkbezoeken bij diverse organisaties, forumdiscussies en ander bijeenkomsten te organiseren. Daarbij zullen vooral aspecten van macht en machtsverdeling onder de loep worden genomen. De sectie e wil zo

een contactpunt vormen voor politicologen die niet aan een universiteit verbonden zijn, maar wel voeling willen houden met nieuwe theoretisch inzichten. Voor de komende tijd worden plannen ontwikkeld voor bijeenkomsten over de stelselherziening gezondheidszorg, de opkomst van spindoctors in de Nederlandse politiek en een vergelijking tussen België en Nederland op het gebied van ICT-innovatie in de publieke sector onder de titel 'De Belgen doen het Beter'.

Sebastiaan Princen winnaar van de Jaarprijs Politicologie

Tijdens het Politicologenetmaal op 22 mei jl. in Dordrecht maakte juryvoorzitter Geoffrey Underhill bekend dat Sebastiaan Princen de Jaarprijs Politicologie van de NKWP heeft gewonnen met zijn dissertatie *'The Californian Effect in the Transatlantic Relationship'* (Promotor: F. van Waarden, Universiteit Utrecht). Het proefschrift heeft milieu en consumentenbescherming tot onderwerp.

Veelal wordt verondersteld dat internationale economische integratie leidt tot verlaging van wettelijke normen, met name op deze twee gebieden. Een 'race-to-the-bottom' zou plaatsvinden als gevolg van het feit dat regeringen de normen aanpassen in hun poging bedrijven te behouden of investeringen aan te trekken.

Empirisch lijkt dit niet (altijd) op te gaan. Sterker nog: er kan zelfs het tegenovergestelde plaatsvinden: een 'race-to-the-top', waarbij de normen van landen aan het hoogste of strengste niveau worden aangepast. Dit heet het *California-effect*. Princen onderzocht onder welke voorwaarden dit effect optreedt door vier gevallen te bestuderen, waarbij de EG de markttoegang van Amerikaanse en Canadese producten belemmerde op grond van verschillen in procesnormen: het verbod op import van bont van dieren gevangen met klemmen; verbod op vlees met groeihormonen; regelgeving inzake genetisch gemanipuleerd voedsel; en de richtlijn voor de bescherming van persoonsgegevens. Princen laat tamelijk minutieus zien, welke politieke en economische kosten-batenanalyses een rol spelen bij de beslissing of de regelgeving van het 'getroffen' land wordt opgetrokken of niet. Het proefschrift behandelt een wereldwijd relevant vraagstuk, de internationale integratie van markten en politieke systemen. De wijze waarop hij deze kwestie verbindt aan de ontwikkeling van nationale en internationale beleidsprocessen, is een belangrijke stap voorwaarts voor het inzicht in processen van zowel globalisering als beleidsontwikkeling. De conclusie die hij bereikt – dat globale integratie onder omstandigheden juist goed kan zijn voor de kwaliteit van het overheidsbeleid – is een verrijking voor de wetenschap en belangrijk nieuws voor de internationale samenleving, aldus de jury.

Als runner-up (met neuslengte verschil) wees de jury het proefschrift aan van Hadewych Hazelzet: *'Carrots or Sticks? EU and US reactions to human rights violations (1989-2000)'* (Jury onder leiding van T. Risse, European University Institute, Florence). Dit betreft het eerste door de jury van de Jaarprijs bekeken proefschrift dat niet aan een Nederlandse universiteit is verdedigd. De jury had grote bewondering voor Hazelzets proefschrift, dat wordt gekenmerkt door een duidelijk in de theorie gefundeerde probleemstelling en een gedegen empirische analyse van een door de auteur zelf opgebouwde, unieke dataset met gegevens over positieve en negatieve sancties van de EU en de USA naar aanleiding van schendingen van mensenrechten. Hazelzet toont een onafhankelijke geest en bewonderenswaardig gebrek aan dogmatisme: zij is zich welbewust van de beperkingen van verschillende theoretische benaderingen. Haar hypothesen zijn helder, geloofwaardig en goed toetsbaar. Het gehele rapport is te zien op www.politicologie.nl.

Sylvia Tijmstra de winnaar van de Daniël Heinsius Scriptieprijs

De winnaar van de Daniël Heinsius Scriptieprijs van de NKWP is Sylvia Tijmstra van de UVA. De prijs werd haar op het Politicologe-

netmaal uitgereikt door Marijke Mossink. Het onderwerp van de scriptie, *'Binding the New Leviathan, On de Political Legitimacy of Economic and Monetary Union'* (begeleid door G.R.D. Underhill), is de Economische en Monetaire Unie, in het bijzonder de vraag in hoeverre de EMU als legitiem beschouwd kan worden. De auteur verdedigt twee stellingen. De eerste luidt dat de huidige vormgeving van de EMU in belangrijke mate beïnvloed is door de opvattingen van de betrokken besluitvormers over Europese integratie. De tweede stelling is dat het Europese electoraat de huidige vormgeving van de EMU niet als legitiem ervaart. Op zichzelf zijn beide stellingen niet opmerkelijk of verrassend. Opmerkelijk is echter het betoog waarmee de auteur haar stellingen schraagt. In de eerste plaats stuit zij op het theoretische probleem dat legitimiteit in de politicologie een omstreden begrip is, dat bovendien gemunt is op de relatie tussen burgers en hun nationale staat. Na een kritische analyse van bestaande theorieën construeert zij, geïnspireerd door Beetham, Easton en Scharpf, 'bien etonnés de se trouver ensemble', een eigen conceptueel kader om het vraagstuk van de legitimiteit te behandelen in een Europese context. Haar betoog is gedegen en overtuigend. In de tweede plaats begeeft de auteur zich op een terrein waar grote namen haar voor gingen, namelijk de verklaring van de Europese integratie. In veel gevallen zal een scriptieschrijver zich beperken tot een samenvatting van argumenten of tot de keuze voor of tegen een bepaalde opvatting. Mevrouw Tijmstra echter volgt haar eigen betoog en benadering, aldus de jury. Bijzonder bij mevrouw Tijmstra is bovendien dat zij de derde generatie in haar familie is die in de politicologie afstudeert. Het hele rapport is te lezen op www.politicologie.nl.

NSV

NSV, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: l.vandijk@nivel.nl

De NSV in de periode 2002-2006

Midden vorig jaar is een geheel vernieuwd NSV-bestuur aangetreten. Het nieuwe bestuur bestaat uit Jeroen Winkels (ITS), Jos de Haan (SCP), Arie Glebbeek (RUG), Giselinde Kuipers, secretaris (UvA), Ariane Need, penningmeester (KUN) en Erik de Gier, voorzitter (SISWO en UvA). Als gevolg van een verblijf in het buitenland van Giselinde Kuipers fungeert Liset van Dijk (NIVEL en secretaris van het vorige bestuur) tijdelijk tot medio dit jaar als secretaris. Wij zijn als nieuw bestuur met veel elan van start gegaan en hebben als een van de eerste activiteiten een beleidsplan ontwikkeld voor de bestuursperiode 2002-2006. Het is te raadplegen op de NSV-website: www.nsv-sociologie.nl. Voor een deel bestaat dit

plan uit het continueren van de waardevolle oude en vertrouwde NSV-activiteiten, zoals het organiseren van de tweejaarlijkse marktdagen en de actualiteitencolleges. Maar wij willen daar graag nog het een en ander aan toevoegen binnen het kader van de volgende twee doelstellingen: het aantrekkelijker maken van de vereniging en het aantrekkelijker maken van het vak sociologie.

De vereniging dient niet alleen een thuisbasis te zijn voor de academische sociologen. Veel sociologen werken buiten de academie in praktijk of beleid. Ook voor hen moet de NSV een aantrekkelijke beroepsvereniging zijn. Het actualiteitencollege is speciaal voor deze groep opgezet. Maar er kan meer; bijvoorbeeld door in Facta meer aandacht te besteden aan beleidsvraagstukken of aan de relevantie van de sociologie voor het beleid, het organiseren van publieksdebatten, etc. Daarnaast dient de NSV ook aantrekkelijk te zijn voor toekomstige beroepsbeoefenaren (scholieren en studenten). Ook ten behoeve van deze groepen wil het bestuur nieuwe activiteiten ontplooiën, zoals het maken van nieuwe voorlichtingsbrochures, het actief benutten van de NSV-website en internet voor dit doel. De NSV-website, nog voorbereid door het vorige bestuur, is enkele maanden geleden operationeel geworden. Veel van onze activiteiten zullen voortaan mede door de website vormen kunnen krijgen. Zoals gezegd is het aantrekkelijker maken van de vereniging niet het enige doel van het nieuwe bestuur. Wij willen vooral ook een bijdrage leveren aan de vergroting van de aantrekkelijkheid van het vak. Daarbij denken we opnieuw niet alleen aan de academische aantrekkelijkheid, maar zeker ook aan de praktische. Sociologie levert niet alleen een belangrijke bijdrage aan het begrijpen en verklaren van maatschappelijke vraagstukken, maar kan ook bijdragen aan het vinden van oplossingen daarvoor. Het vorige bestuur is in dit verband begonnen met een succesvol debat over de toekomst van de sociologie. Gezien het grote belang daarvan willen wij dat graag voortzetten door middel van het organiseren van publieksdebatten en het waar mogelijk stimuleren van sociologisch onderzoek en *evidence based* beleidsonderzoek. Het onlangs gehouden actualiteitencollege, gewijd aan de socioloog als columnist, past in dit streven. Wat de academische kant betreft, hebben we onlangs het initiatief genomen voor een informatie-uitwisseling tussen vertegenwoordigers van de verschillende sociologieopleidingen over de stand van zaken met betrekking tot de nieuwe BaMa-opleidingen. Daarnaast zullen we op korte termijn met vertegenwoordigers van de sociologische vaktijdschriften van gedachten wisselen over de problematiek van het publiceren van wetenschappelijke artikelen in het Nederlands.

Het uiteindelijke resultaat van onze inspanningen moet zich als het goed is, bij voorkeur vertalen in een groei van het ledental van de vereniging en meer aandacht voor de sociologie in de samenleving. Dit is geen eenvoudige maar wel zeer uitdagende taak.

Erik de Gier (voorzitter)

CBS - Door de Centrale Commissie voor de Statistiek van het CBS is *prof. dr. Peter Ester*, directeur OSA en hoogleraar Sociologie UvT, benoemd tot voorzitter van de Commissie van Advies voor de Statistiek van Maatschappelijk Welzijn voor een periode van vier jaar.
NWO - Het NWO-gebied Maatschappij- en Gedragswetenschappen heeft drie nieuwe bestuursleden. *Prof. dr. ir. B. Wierenga*, hoogleraar Bedrijfskunde EUR; *prof. dr. W.H.J. Meeus*, hoogleraar Pedagogiek UU; *prof. dr. A.J.A. Felling*, M&T KUN.
RUG - *Dr. Steven Brakman*, bijzonder hoogleraar in de Economische Wetenschappen en in het bijzonder Mondialisering binnen de faculteit der Economische Wetenschappen.

TUD - *Prof. dr. Peter Boelhouwer*, wetenschappelijk directeur van het Onderzoeksinstituut OTB. Hij volgt *prof. dr. ir. Hugo Priemus* op die benoemd is tot decaan van de faculteit Techniek, Bestuur en Management.

TUE - *Dr. Ruth Oldenziel*, deeltijd hoogleraar bij de faculteit Technologie Management.

UvA - *Dr. P. de Beer*, bijzonder hoogleraar Arbeids-verhoudingen; *prof. dr. W.G.J. Duyvendak*, voltijds hoogleraar Sociologie aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen.

VU - *Prof. dr. P.J. van Koppen*, hoogleraar Rechtspsychologie bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen
Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam
tel. 020 5270600, fax 020 6229430
e-mail: siswo@siswo.uva.nl
internet: <http://www.siswo.nl>

Kamer van Koophandel
(De Ruyterkade 5) te Amsterdam, gevolgd door een forumdiscussie. Tijd: 15.30-17.00 uur. Belangstellenden zijn welkom. Informatie en deelname: Marycke Borghardt, tel. 020 - 5270629, e-mail: borghardt@siswo.uva.nl

Bijeenkomsten

25 juni 2003

Presentatie en forumdiscussie *Amsterdamse Sociaal-culturele verkenningen II*

In deze tweede studie over de hoofdstad staan jonge Amsterdammers centraal. Een groot deel van de mensen die in de stad een huishouden stichten is daar ook geboren. De jongeren van nu zijn de ouders van toekomstige Amsterdammers. Wie zijn die jonge Amsterdammers tussen de 15 en 25 jaar? Het onderzoek gaat over huisvesting, werk, inkomen, opleiding, relaties, en vrije tijd. Deze verkenning is de eerste coproductie van SISWO en het Amsterdam Study Centre for the Metropolitan Environment (AME) van de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast is samengewerkt met het Amsterdams bureau voor Onderzoek en Statistiek O+S, de Kenniskring Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam. Het eerste exemplaar zal uitgereikt worden door mr.dr. Sybolt Noorda, voorzitter CvB/UvA.

De presentatie vindt plaats op 25 juni in de Europazaal van de

27 juni 2003

Reïntegratieonderzoek: een nieuwe oogst
Wat kunnen we leren van recent onderzoek?

Al bijna twee jaar onderhoudt SISWO de site SZ-NET. Deze portal is de toegangspoort tot informatie over onder andere onderzoek en publicaties op het gebied van de sociale zekerheid. Vanaf 27 juni wordt een nieuwe keuzemogelijkheid op de site operationeel: het Reïntegratiedossier. Informatie: Lisa Putman, SISWO, e-mail: lputman@siswo.uva.nl; website: <http://www.sz-net.nl>

12 september 2003

GZZ-netwerk: Kwalitatief onderzoek naar informed consent
Informatie: Lisa Putman (secretaris GZZ-netwerk), e-mail: lputman@siswo.uva.nl

22-23 april 2004

Elfde Sociaal-wetenschappelijke studiedagen
Organisatie: SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, in samenwerking met de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) en de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV). Zie de rubriek Calls

Elfde Sociaal-wetenschappelijke studiedagen / Amsterdam (CASA 400), 22-23 april 2004

Deadline abstracts: 15 januari 2004

De 11e sociaal-wetenschappelijke studiedagen zijn een markt voor recent onderzoek, voor discussies en gedachtewisselingen met collega's, vakgenoten, vertegenwoordigers van eigen en andere wetenschappelijke disciplines en stromingen. In thematische sessies worden papers gepresenteerd. De studiedagen zijn bestemd voor Vlaamse en Nederlandse beoefenaren van de sociale wetenschappen, binnen en buiten de universiteiten, in overheidsdienst en in de marktsector.

De plenaire sessies op de morgen van de eerste congresdag belichten het centrale thema *De Ontregelde Samenleving*. Na een inleiding door een gerenommeerde beoefenaar van de sociale wetenschappen reageert een breed samengesteld forum op de problematiek.

Essentieel voor de Studiedagen is de eigen inbreng van onderzoekers. Ruim honderdvijftig papers worden besproken in meer dan vijftig sessies van anderhalf uur. De in het schema opgesomde terreinen zijn indicatief: tijdens de Studiedagen is er plaats voor veel thema's en onderwerpen. Stuur uw abstract (maximaal 250 woorden) voor 15 januari 2004 op aan het congressecretariaat, e-mail: studiedagen@siswo.uva.nl. Voorzie uw abstract van een titel en geef aan, in welke sessie u wilt participeren. Vermeld uw naam en uw correspondentieadres. De Studiedagen worden georganiseerd door SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen in samenwerking met de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) en de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV).

Inlichtingen: Marycke Borghardt, e-mail borghardt@siswo.uva.nl en Ente Breed, e-mail studiedagen@siswo.uva.nl; webpage: <http://www.siswo.nl>

Schema van sessies en coördinatoren

1. De ontregelde samenleving

- stratificatie & attitudes ('De nieuwe politieke cultuur en de ondergang van de klassenpolitiek')
- populisme & extreem rechts
- politieke socialisatie
- sociale stratificatie

2. Verdelingsvraagstukken

- inkomensongelijkheid
- sociaal kapitaal
- stad en platteland
- sociale zekerheid
- elites
- in- en uitsluiting

Anton Dercks & Dick Houtman Anton.Dercks@vub.ac.be, houtman@fsw.eur.nl .
nog niet bekend
Dimo Kavadias Dimokritos.Kavadias@vub.ac.be
Harry Ganzeboom h.ganzeboom@scw.vu.nl

Ruud Luykx r.luykx@uvt.nl
Henk Flap H.Flap@fss.uu.nl
Bettina Bock bettina.bock@alg.swg.wau.nl
Bea Cantillon bea.cantillon@ua.ac.be
Jaap Dronkers Jaap.Dronkers@IUE.it
Kris Thienpont Kristiaan.Thienpont@rug.ac.be

3. Arbeid en organisatie

- a. flexibiliteit & kwaliteit
- b. bedrijfsculturen
- c. arbeidsorganisatie
- d. personeelsbeleid
- e. arbeidsverhoudingen
- f. loopbaanonderzoek
- g. arbeid & gender
- h. transitionele arbeidsmarkt

4. Bestuur & beleid

- a. beleidsonderzoek
- b. Europese Unie
- c. rampen en beleid
- d. fraudeonderzoek (corruptie)
- e. social policy, cq. sociaal beleid
- f. de ongeregelde samenleving (waarom en welke kwesties krijgt de overheid niet geregeld?)

5. Zorg

- a. gezondheid(szorg)
- b. mantelzorg
- c. herverdeling & zorg

6. Onderwijs

- algemeen

7. Multiculturele samenleving

8. Kunst & cultuur & media & vrije tijd

- a. cultuur
- b. tijdsbesteding
- c. internet, journalistiek en samenleving (een rondetafel)
- d. sport
- e. media & politiek

9. Leven en wonen

- a. wereldkeuken? trends en spanningen rond eten en drinken na 1945
- b. trouwen & scheiden
- c. individualisering & ICT
- d. huishoudtechnologie
- e. huisvesting
- f. materiële cultuur
- g. gezondheid
- h. seksualiteit

10. Generaties

- a. jongeren
- b. overdracht, ouders & kinderen
- c. Familie in de levensloop

11. Religie & zingeving

- a. posttraditionele religie
- b. kerkelijk leven
- c. islam

12. Veiligheid & leefbaarheid

- a. mensenrechten
- b. criminaliteit
- c. onveiligheid

13. Onderzoek

- a. kwalitatief onderzoek
- b. nieuwe kwantitatieve methoden
- c. geschiedenis van het vak
- d. sociale theorie
- e. sociale stratificatie

nog niet bekend

Wim Koot & Heidi Dahles

wcj.koot@scw.vu.nl, h.dahles@scw.vu.nl

nog niet bekend

Eric Henderickx

ehen@ruca.ua.ac.be

Marc van der Meer

mvdmeer@fee.uva.nl

Ineke Maas

i.maas@fss.uu.nl

Mieke Van Haegendoren

mieke.vanhaegendoren@luc.ac.be

Martijn van Velzen

velzen@jur.uva.nl,

Peter van Hoesel

pho@eim.nl

Peter Bursens

peter.bursens@ua.ac.be

Peter Mascini

mascini@fsw.eur.nl

Hans Nelen

J.M.Nelen@rechten.vu.nl

Jan Willem Duyvendak

JWDuyvendak@verwey-jonker.nl

Rineke van Daalen

rvandaalen@fmg.uva.nl

Rita Schepers

Rita.Schepers@soc.leuven.ac.be

Nardy Welling

n.welling@its.kun.nl

nog niet bekend

Henk Kleijer)

kleijer@siswo.uva.nl

Rudi Laermans

Rudi.Laermans@soc.kuleuven.ac.be

Ignace Glorieux, o.v.

Ignace.Glorieux@vub.ac.be,

Mark Deuze

deuze@pscw.uva.nl

Maarten van Bottenburg

m.vanbottenburg@mulierinstituut.nl

Peter Van Aelst

Peter.vanaelst@ua.ac.be

Peter Scholliers & Anneke van Otterloo & Stephen Mennell

Peter.Scholliers@vub.ac.be

Jan Latten

JLTN@CBS.nl

Jos de Haan

jd@scp.nl

Carolien Bouw

bouw@siswo.uva.nl

nog niet bekend

Dimitri Mortelmans

dimitri.mortelmans@ua.ac.be

Lisette van Dijk

l.vandijk@nivel.nl

John Vincke

John.Vincke@rug.ac.be

Henk Kleijer & Ger Tillekens

kleijer@siswo.uva.nl

nog niet bekend

Fleur Thomese

gcf.thomese@scw.vu.nl

Dick Houtman & Stef Aupers

houtman@fsw.eur.nl, aupers@fsw.eur.nl,

Ton Bernts

t.bernts@kaski.kun.nl.

Thijl Sunier

tsunier@pscw.uva.nl

Gert Verschraegen

Gert.Verschraegen@soc.kuleuven.ac.be

Marion van San

vansan@risbo.eur.nl

Michiel Beker

mbeker@siswo.uva.nl

Anja Declercq

Anja.Declercq@soc.leuven.ac.be

Harry Ganzeboom

h.ganzeboom@scw.vu.nl

Bart van Heerikhuizen

vanheerikhuizen@pscw.uva.nl

Frédéric VandenBerghe

f.vandenbergh@uvh.nl

Harry Ganzeboom

h.ganzeboom@scw.vu.nl

25 juni

Boekpresentatie en forumdiscussie: "Amsterdamse Sociaal-culturele verkenningen II", Amsterdam, 15:30-17:00. Contact: borghardt@siswo.uva.nl, tel. 020-5270629

The future of countries & democracies, Amsterdam. Contact: info@clubofamsterdam.com

NIROV-debat: "Mobiliteit en Ruimte; van modderen naar managen", Den Haag. Contact: Raymond Linssen, linssen@nirov.nl, tel. 070-3028446

25-27 juni

Second Workshop on Research Methodology (RM 2003), Amsterdam. Contact: JMC.Spijkers.emgo@med.vu.nl of 020 4449819

26-27 juni

Congress Focus op Onderzoek: "Wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van (de zorg aan) verstandelijk gehandicapten", Ede. Contact: Carmen Kruisbeek, tel. 030-2345 864

3-5 juli

Hague Joint Conference 2003: "From government to governance? - The Growing Impact of Non-State Actors on the International and European Legal System", Scheveningen. Contact: Marian Barendrecht, m.d.barendrecht@asser.nl, tel. 070 3420 321

4 juli

LBR-Studiedag: "Dilemma's in het onderwijs - Chador, Lonsdale, groepsvorming wat doe ik ermee?", Rotterdam. Contact: mw. drs. Anette de Ruiter / dhr. Gé Grubben of tel. 010 2010201

15-17 augustus

IACR conference: "Developments in Critical Realism, Local/Global Transformations and Disciplinary renewal", Amsterdam. Contact: lawson@frw.uva.nl / tel. 020 525 4581

26-29 augustus

WACE Congres 2003: "Leren en werken in de kennissamenleving", Amsterdam. Contact: info@wacerotterdam2003.nl, tel. 070 3122191

4-6 september

MARE/IIAS Congres: "People at the sea II - Conflicts, Threats and Opportunities", Amsterdam. Contact: djohnson@marecentre.nl of j.stremmelaar@let.leidenuniv.nl

11 september

Architectuur Lokaal-bijeenkomst: "Oost West Thuis Best" - Noord-Nederland, Bergen op Zoom. Informatie en aanmelding: Vibeke Gieskes, Saskia Voest of Jacqueline Wippo, tel. 020-5304000

12 september

GZZ-netwerk: Kwalitatief onderzoek naar informed consent, Amsterdam. Contact: Lisa Putman, e-mail: lputman@siswo.uva.nl
Schoonheid of herinnering, Den Haag. Contact: KNHG, tel. 070 3140363, e-mail: knhg@xs4all.nl

18 september

IVO-refereerbijeenkomst: Rookalarm in de kliniek, Rotterdam. Contact: 010 425 3366/E-mail: secretariaat@ivo.nl

19-21 september

International Conference on Communities and Technologies, Amsterdam. Contact: volker.wulf@fit.fraunhofer.de

21 september

"De mondialisering van het lokale #3", spreker: Rem Koolhaas, Amsterdam. Contact: balie@balie.nl

22-24 september

Globus International Conference: Globalization and National Environmental Policy: Taking Stock of Changes in Government Interventions in Response to Globalization, Veldhoven. Contact: frank.wijen@uvt.nl

25-26 september

NIROV-Discussiedagen: "Bouwen en Wonen - Nieuwe coalities voor het wonen", Zeist. Contact: drs. Harm Grünhagen, tel. 070-

3028425 / Georgia le Cointre, tel. 070 3028434

26 september

Jonggeleerd is oud gedaan - talen leren in het basisonderwijs, Tilburg. Contact: tel. 070 3814448, e-mail: a.m.laarts@uvt.nl; http://www.uvt.nl/talenineuropa

27 september

Jaarcongres van de Vereniging voor Filosofie en Geneeskunde "Evidence based Medicine", Utrecht. Contact: Dr. P. van Domburg, e-mail: p.vandomburg@lzf.nl

2-3 oktober

NIP-Lustrumcongres: De psychologische dimensie in de samenleving, Locatie: Rotterdam. Contact: info@psynip.nl

3 - 4 oktober

Socialisme et Sexualité-Conferentie: "Past and present of radical sexual politics", Amsterdam. Contact: Gert Hekma, e-mail: hekma@pscw.uva.nl

9 oktober

NVD Jaarcongres: "Het huwelijk in de multiculturele samenleving", Amsterdam. Contact: Tineke Fokkema, e-mail: fokkema@nidi.nl

5-8 november

Philosophy and History of the Discipline of Education: Evaluation and Evolution of the Criteria for Educational Research meeting, Leuven. Contact: Paul.Smeyers@psy.kuleuven.ac.be

12 en 13 november

15e onderwijssociologische conferentie: De strijd om het curriculum, Lunteren. Contact: Henk Kleijer, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

13 november

Architectuur Lokaal-bijeenkomst: "Oost West Thuis Best" - Oost-Nederland, Bergen op Zoom. Informatie en aanmelding: Vibeke Gieskes, Saskia Voest of Jacqueline Wippo, tel. 020-5304000

13e Forum voor Alcohol- en Drugsonderzoek (FADO), Utrecht. Contact: Secretariaat Trimbos Instituut, tel. 030 297 1186

14-15 november

A&O-congres: "Wie maakt de dienst uit? Macht en onmacht in opvoeding en hulpverlening", Ede. Contact: congres@o-a.nl

20 november

IVO-refereerbijeenkomst: "Soft, smart, hard: waar ligt de grens?", Rotterdam. Contact: 010 425 3366/E-mail: secretariaat@ivo.nl

21 november

Lustrumconferentie Antropologische Beroeps Vereniging: "105 jaar antropologie in Nederland", Leiden. Contact: J.A.Jansen@umail.leidenuniv.nl of tel. 071-5273474

Nosmo: Methodologendag 2003, Amsterdam. Informatie: http://www.siswo.nl/

27-28 november

4e Jaarcongres Multidisciplinaire Samenwerking Arbeid in een digitaliserende wereld, Zwolle. Contact: info@kerckebosch.nl, tel. 030 698 4222

7-9 december

The Immigrant Tourist Industry - An ESF Exploratory Workshop on the Commodification of Cultural Resources in Cosmopolitan Cities, Amsterdam. Contact: rath@pscw.uva.nl

22-23 april 2004

Elfde Sociaal-wetenschappelijke studiedagen, Amsterdam. Zie de Call for Papers in deze *Facta*.

17-20 augustus 2004

RC33 Sixth International Conference on Social Science Methodology, Amsterdam. Contact: Henk Kleijer, tel. 020 5270647, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

Bijeenkomsten in binnen- en buitenland zijn te vinden in de agenda op <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>